

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tomaž Lisjak

**Rekrutacija političnih elit v zakonodajni veji oblasti:
1992–2008**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tomaž Lisjak

Mentor: izr. prof. dr. Miro Haček

Somentorica: asist. dr. Irena Bačlija

**Rekrutacija političnih elit v zakonodajni veji oblasti:
1992–2008**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Zahvala

Zahvaljujem se mentorjema izr. prof. dr. Miru Hačku ter asist. dr. Ireni Bačliji za vso strokovno pomoč pri izdelavi diplomskega dela.

Zahvaljujem se tudi družini, ki mi je v vseh letih študija stala ob strani ter me podpirala.

In Maji, ki me razume, bodri, usmerja in verjame vame. Hvala Ti!

REKRUTACIJA POLITIČNIH ELIT V ZAKONODAJNI VEJI OBLASTI: 1992–2008

Diplomsko delo Rekrutacija političnih elit v zakonodajni veji oblasti: 1992–2008 je raziskovalno delo, ki skuša odgovoriti na več temeljnih vprašanj: Kako stopnja rekrutacije vpliva na delo parlamenta? Ali nižja stopnja rekrutacije (večji delež ponovno izvoljenih poslancev) prispeva k bolj učinkovitemu in stabilnemu delu parlamenta? Kakšna je stopnja rekrutacije političnih elit v Državni zbor Republike Slovenije? Je višja ali nižja v primerjavi z državami Zahodne in Srednje Evrope? Avtor začne z obrazložitvijo pojma elit (tipi ter različne teorije o elitah), kratko predstavitev Državnega zbora RS in opredelitvijo pojma parlamentarnih elit ter rekrutacije le-teh. Iz teoretičnih izhodišč izhaja, da poslanci, ki so večkrat zapored izvoljeni posedujejo »institucionalno znanje«, kar pomeni, da so bolj vešč parlamentarnega razpravljanja, pogajanj in razreševanja konfliktov. V empiričnem delu pa avtor z raziskovalnim delom analizira stanje v Sloveniji ter v treh izbranih državah Srednje oziroma Zahodne Evrope. Pri tem ugotovi, da se Slovenija, po stopnji rekrutacije političnih elit v zakonodajni veji oblasti, uvršča med države Srednje Evrope.

Ključne besede: Državni zbor, politične elite, rekrutacija političnih elit.

RECRUITMENT OF THE POLITICAL ELITES IN THE LEGISLATIVE BRANCH OF THE GOVERNMENT: 1992–2008

The thesis Recruitment of the political elites in the legislative branch of the government: 1992–2008 is a research that tries to answer multiple fundamental questions: How does the level of recruitment affect the functioning of parliament? Does a lower level of recruitment (bigger percentage of reelected representatives) contribute to the effective and stable work of parliament? What is the level of recruitment of political elites in parliament of the Republic of Slovenia? Is the recruitment higher or lower compared to the countries of Western and Central Europe? The author starts with the explanation of the term elite (types and different theories of elites), a short presentation of the parliament of the Republic of Slovenia, and the definition of the term parliamentary elite and the recruitment of them. Based on the theory, representatives that have been elected more than once have "institutional knowledge", which means that they are more able of parliamentary discussion and solving the conflicts. In the empirical part of the undergraduate thesis he tries, using his research, to analyze the situation in Slovenia and in the three countries of the Central and Western Europe. The author finds out that in terms of the level of recruitment of political elites in the legislative branch of the government Slovenia is part of Central Europe.

Key words: parliament, political elites, recruitment of the political elites

KAZALO

1 TEORETSKO-METODOLOŠKI UVOD.....	7
1.1 UVOD	7
1.2 HIPOTEZE.....	7
1.3 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA.....	10
1.4 METODE IN TEHNIKE PROUČEVANJA.....	13
2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	14
2.1 SPLOŠNA OPREDELITEV POJMA ELIT	14
2.2 OPREDELITEV POJMA POLITIČNE ELITE	16
2.3 TIPI (POLITIČNIH) ELIT	17
2.4 TEORIJE O ELITAH PRI ŠTIRIH IZBRANIH AVTORJIH.....	19
2.4.1 VILFREDO PARETO.....	19
2.4.2 GAETANO MOSCA	21
2.4.3 CHARLES WRIGHT MILLS.....	22
2.4.4 JAMES BURNHAM.....	24
2.5 DRŽAVNI ZBOR REPUBLIKE SLOVENIJE	24
2.6 PARLAMENTARNE ELITE IN REKRUTACIJA PARLAMENTARNIH ELIT	30
3 ANALIZA STANJA	37
3.1 REKRUTACIJA PARLAMENTARNIH ELIT V SLOVENIJI.....	37
3.2 REKRUTACIJA PARLAMENTARNIH ELIT V IZBRANIH DRŽAVAH SREDNJE EVROPE	50
3.2.1 MADŽARSKA.....	50
3.2.2 ČEŠKA.....	52
3.2.3 POLJSKA.....	53
3.3 REKRUTACIJA PARLAMENTARNIH ELIT V IZBRANIH DRŽAVAH ZAHODNE EVROPE	55
3.3.1 VELIKA BRITANIJA	55
3.3.2 NEMČIJA.....	57
3.3.3 ŠVEDSKA	59
4 PREVERJANJE HIPOTEZ IN ZAKLJUČEK	61
5 LITERATURA	64
PRILOGE	70
Priloga A: Intervju z dr. Matevžem Tomšičem.....	70
Priloga B: Intervju s Francetom Cukjatijem	72
Priloga C: Intervju z Miranom Potrčem.....	75

KAZALO TABEL

Tabela 3.1: Parlamentarne politične stranke po volitvah 1992	38
Tabela 3.2: Parlamentarne politične stranke po volitvah 1996	39
Tabela 3.3: Parlamentarne politične stranke po volitvah 2000	40
Tabela 3.4: Parlamentarne politične stranke po volitvah 2004	42
Tabela 3.5: Parlamentarne politične stranke po volitvah 2008	43
Tabela 3.6: Ponovno izvoljeni poslanci v Državni zbor RS od 1992 do 2008	44
Tabela 3.7: Število ponovno izvoljenih poslancev (glede na prejšnji mandat) po poslanskih skupinah skozi mandate	49

Tabela 3.8: Ponovno izvoljeni poslanci v Madžarski Országgyűlés od 1994 do 2006.....	51
Tabela 3.9: Ponovno izvoljeni poslanci v Češko Narodni Rada Poslanecka Snemovna od 1992 do 2006	53
Tabela 3.10: Ponovno izvoljeni poslanci v Poljski Sejm od 1991 do 2007	53
Tabela 3.11: Ponovna izvoljenost poslancev v Angleški House of Commons od 1992 do 2005	57
Tabela 3.12: Ponovna izvoljenost poslancev v Nemški Bundestag od 1990 do 2009	58
Tabela 3.13: Ponovna izvoljenost poslancev v Švedski Riksdag od 1994 do 2006	60

KAZALO GRAFOV

Graf 3.1: Ponovno izvoljeni poslanci v Državni zbor RS od 1992 do 2008	44
Graf 3.2: Ponovno izvoljeni poslanci v Madžarski Országgyűlés od 1994 do 2010	51
Graf 3.3: Ponovno izvoljeni poslanci v Češko Narodni Rada Poslanecka Snemovna od 1992 do 2006	53
Graf 3.4: Ponovno izvoljeni poslanci v Poljski Sejm od 1991 do 2007	55
Graf 3.5: Ponovna izvoljenost poslancev v Angleški House of Commons od 1992 do 2005	57
Graf 3.6: Ponovna izvoljenost poslancev v Nemški Bundestag od 1990 do 2009	58
Graf 3.7: Ponovna izvoljenost poslancev v Švedski Riksdag od 1994 do 2006	60

1 TEORETSKO-METODOLOŠKI UVOD

1.1 UVOD

Rekrutacija političnih elit oz. rekrutacija posameznikov na elitne položaje je eno ključnih vprašanj povezano s problematiko elit. Odgovornost kot sredstvo demokratičnega nadzora ni zadostna za zapolnitev praznine med vladarji in vladanimi zaradi moči, ki je neenakomerno porazdeljena med elito in množico. Moč v državi namreč ni nikoli enakomerno porazdeljena, vedno bo obstajala elita. Ravno zaradi tega je načelo rekrutacije političnih elit za družbo zelo pomembno, saj nudi enake možnosti za vse ljudi za pridobitev moči. Rekrutacija posameznikov na elitne položaje namreč ni odvisna od porazdelitve moči v družbi, temveč je po enakih pravilih dostopna za vse v družbi (Lasswell v Eulau 1976, 22).

Parlament je kot predstavniško telo vedno označeval tisti organ, ki predstavlja čisto vse ljudi (poslanci so izvoljeni neposredno na podlagi splošne in enake volilne pravice) ter sprejema najpomembnejše odločitve v družbi. Parlament je „sprva označeval samo predstavniško telo v Angliji, kasneje pa se je z razvojem parlamentarne demokracije tudi drugod uveljavil kot splošno ime za predstavniško oziroma zakonodajno telo“ (Kaučič in Grad 2003, 181). Zaradi vsega omenjenega zato tudi ne preseneča „veliko število monografij, študij, knjig ter znanstvenih in strokovnih člankov, ki se z različnih kotov, celovito ali vsaj v posameznih izsekih s to problematiko ukvarjajo“ (Žagar 1996, 103). Zaradi zelo intenzivne družbene preobrazbe in dinamičnih družbenih procesov v svetu lahko v prihodnosti pričakujemo povečanje števila del in znanstvenikov na tem področju.

Rekrutacijska in socializacijska funkcija sodobnih parlamentov sicer ni tako pomembna kot zakonodajna ali nadzorna funkcija, vendar v zadnjem času stopa v ospredje. V zavest ljudi vedno bolj prihaja pomembnost hitrega, učinkovitega in stabilnega odločanja v parlamentu, sprejemanje zrelih in pametnih odločitev ter razumnih kompromisov, ipd. Vse to pa ni odvisno le od strukture poslancev (spola, izobrazbe, ipd.), temveč tudi od tega, kateri mandat po vrsti opravljajo.

Sodobni parlament je skozi različna obdobja poleg zakonodajne in predstavniške funkcije razvil še vrsto drugih zelo pomembnih funkcij. Ena izmed njih je tudi rekrutacija in socializacija poslancev oziroma oblikovanje nacionalne parlamentarno-vladne elite. Funkcije sodobnega parlamenta so se v sodobnih državah razvijale enakomerno in postopoma več desetletij. Parlament po angleškem vzoru se je namreč v celinski Evropi začel uvajati šele „v prejšnjem stoletju, vendar zelo počasi in se je v sodobnem pomenu večinoma uveljavil šele po prvi svetovni vojni“ (Kaučič in Grad 2003, 181). Tako so parlamenti držav Zahodne Evrope v neprekinjenem povojnem obdobju lahko postopoma razvijali vse parlamentarne funkcije, medtem ko so parlamenti držav Srednje in Vzhodne Evrope zaradi vpliva različnih totalitarizmov te funkcije razvili dobesedno čez noč. Po prehodu v demokracijo so namreč parlamenti v hipu prevzeli vse funkcije. Ta neenakomeren razvoj parlamentov v državah Srednje in Vzhodne Evrope (v primerjavi s parlamenti v državah Zahodne Evrope) je še danes viden, saj so funkcije, ki jih opravljajo, mnogo manj razvite, stabilne, ipd. Ravno zaradi te razlike razvoja parlamentov je smiselna analiza rekrutacijske funkcije v Sloveniji ter v izbranih državah Zahodne (Velika Britanija, Nemčija in Švedska) in Srednje Evrope¹ (Madžarska, Češka in Češka).

Na eni strani države stabilnih demokracij, ki so lahko po drugi svetovni vojni neprekinjeno razvijale rekrutacijsko funkcijo, ter države Srednje Evrope, ki so se s to funkcijo prvič soočile na prehodu v 90. leta prejšnjega stoletja. Medtem ko smo Veliko Britanijo izbrali zaradi njene zelo pomembne vloge v razvoju predstavniškega telesa, saj se je parlament najprej razvil v Angliji, smo Nemčijo izbrali zaradi Nemškega parlamenta Bundestaga, ki velja za stabilen parlament, ki se navezuje še na predvojno tradicijo. Švedsko smo izbrali kot predstavnico Skandinavskih držav. Poljska, Madžarska in Češka pa so del analize zaradi velike podobnosti s Slovenijo, saj tako v geografskem kot tudi političnem smislu spadajo med srednjeevropske države. V kolikšni meri so si med seboj podobne, bomo videli v nadaljevanju diplomskega dela.

1 Med države Srednje Evrope štejemo države in režime, ki „smo jih imenovali „države realnega socializma“ oziroma „komunistične sisteme“. Med srednjeevropske države iz te skupine štejemo Madžarsko, Češko, Slovaško in Poljsko ter tudi Slovenijo“ (Žagar 1996, 115). Iz geografskega stališča sicer štejemo med srednjeevropske države tudi Nemčijo, Švico in Avstrijo, „ki pa s političnega gledišča sodijo med tradicionalne zahodne demokracije“ (Žagar 1996, 115). Pri analizi se omejujemo le na tiste države Srednje in Zahodne Evrope, ki jih izrecno navajamo.

1.2 HIPOTEZE

Na podlagi ugotovitev iz teoretičnega in empiričnega dela naloge bom v sklepu skušal potrditi ali pa zavrniti naslednji hipotezi:

1. HIPOTEZA: *Nižja stopnja rekrutacije političnih elit v zakonodajni veji oblasti prispeva k bolj učinkovitemu delu parlamenta.*

S prvo hipotezo bomo skušali ugotoviti ali večji delež ponovno izvoljenih poslancev (nižja stopnja rekrutacije političnih elit) prispeva k bolj učinkovitemu delu parlamenta.

2. HIPOTEZA: *Nižja stopnja rekrutacije političnih elit v zakonodajni veji oblasti prispeva k bolj stabilnemu delu parlamenta.*

Z drugo hipotezo bomo skušali ugotoviti ali večji delež ponovno izvoljenih poslancev (nižja stopnja rekrutacije političnih elit) prispeva k bolj stabilnemu delu parlamenta.

3. HIPOTEZA: *V Sloveniji smo, podobno kot v nekaterih državah Srednje Evrope, priča višji stopnji rekrutacije politični elit v zakonodajni veji oblasti v primerjavi z nekaterimi državami Zahodne Evrope, kjer je stopnja rekrutacije političnih elit nižja.*

S tretjo hipotezo pa bomo skušali ugotoviti, kakšen je delež ponovno izvoljenih poslancev v dveh zaporednih mandatih (v Veliki Britaniji, Nemčiji in Švedski ter Madžarski, Poljski in Češki) ter kam se s svojim deležem uvršča Slovenija.

1.3 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

Diplomsko delo je razdeljeno na pet poglavij, ki sestavljajo teoretični in empirični del. Teoretsko-metodološki uvod zajema uvod, hipoteze, strukturo diplomske naloge ter uporabljene metode in tehnike proučevanja.

Hipoteze, postavljene na začetku diplomskega dela, bodo rdeča nit našega raziskovanja. Preverjali bomo, če nižja stopnja rekrutacije političnih elit v zakonodajni veji oblasti prispeva k bolj učinkovitemu oz. stabilnemu delu parlamenta. Poleg tega pa bomo preverjali tudi, če smo v Sloveniji, podobno kot v nekaterih državah Srednje Evrope, priča višji stopnji rekrutacije političnih elit v zakonodajni veji oblasti v primerjavi z nekaterimi državami Zahodne Evrope, kjer je stopnja rekrutacije političnih elit nižja.

Kadar se hočemo ukvarjati s problematiko političnih elit v zakonodajni veji oblasti, moramo najprej pojasniti kaj pod temi besedami razumemo. Zato bomo v teoretičnem delu diplomskega dela najprej predstavili temeljne pojme, ki so pomembni za razumevanje tega vprašanja oz. za zavrnitev ali potrditev postavljenih hipotez. Če želimo na splošno opredeliti pojem elite ugotovimo, da gre za maloštevilne skupine ljudi, ki so bile prisotne prav v vseh obdobjih zgodovine. V slovarju tujk je elita definirana kot izbrana družba oz. družba, sestavljena iz posameznikov, ki posedujejo različne karakteristike, ki se izražajo v superiornem odnosu v primerjavi z ljudskimi množicami. Poleg splošne opredelitve pojma elit si bomo pogledali še opredelitev pojma političnih elit. Tudi politično elito lahko opredelimo kot maloštevilno skupino ljudi, s to razliko, da igrajo te skupine ljudi pomembno vlogo pri urejanju političnih zadev. Naj bo to na ravni izvršilne oblasti (vlade) ali pa na ravni zakonodajne oblasti (parlamenta). Po mnenju ameriškega politologa C.W.Millsa (Mills 1965, 20) pripadniki političnih elit zasedajo tako pomembne položaje, na katerih nastajajo odločitve z dolgoročnimi posledicami.

Poleg političnih elit poznamo še vrsto drugih elit. V poglavju 2.3 si bomo zato pogledali dve različni opredelitvi tipov elit. Družboslovec G. Roche (Sruk 1995, 85) je razlikoval šest tipov elit: tradicionalne, karizmatične, oblastniške, tehnokratske, ideološke in simbolične. Vsako izmed teh elit sestavlja ozka skupina posameznikov s skupnimi lastnostmi. Pogledali pa si bomo tudi opredelitev Parryja (Parry 2005, 60–72), ki razlikuje tri vrste elit, ki pa so vse povezane s politično elito: vojaška elita, poslovna elita in birokratska elita.

V nadaljevanju diplomskega dela se bomo ustavili tudi pri različnih teorijah elit, ki so jih podali štirje izbrani avtorji: Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca, Charles Wright Mills in James Burnham. Za vsakega teoretika je značilen drugačen pristop pri obravnavi elit. Vilfredo Pareto, kot predstavnik psihološkega pristopa, je razvil teorijo o cirkulaciji oz. kroženju elit, ki jo je ponazoril z levi in lisicami. Elita levov je sposobna neposrednih in ostrih dejanj, medtem ko elita lisic za svoje vladanje ne potrebuje sile, temveč vlada s svojo politično prekanjenostjo in zvižčnostjo. Ker pa imata oba tipa elit samo omenjene lastnosti, se nobena ne more obdržati na oblasti dalj časa, to pa privede do cirkulacije elit (Haralambos in Holborn 1999, 524). Gaetano Mosca, kot zagovornik organizacijskega pristopa meni, da elite nikoli ne sestavlja le ena oseba, temveč skupina ljudi, ki ima moč nad množico, saj deluje organizirano, koordinirano, s soglasno sprejetimi postopki (Atanasovski 1997, 32). C.W.Mills zagovarja institucionalen pristop in pravi, da moramo pri obravnavanju elit nujno vključiti še ekonomske in socialne faktorje družbe. Po njegovem mnenju so na nastanek elite oblasti v Ameriki najbolj vplivale strukturalne spremembe gospodarstva, politike in vojske (Mills 1965, 419). James Burnham pa je zagovornik ekonomskega pristopa pri obravnavi elit. Njegov pogled je močno podoben pogledu marksistov, ko pravi, da bo kapitalistični sistem zamenjala družba, ki jo bo tako politično kot tudi ekonomsko, vodila menedžerska elita (Parry 2005, 44).

Ker se v diplomskem delu ukvarjamo z rekrutacijo političnih elit v zakonodajni veji oblasti, bomo zato obravnavali slovenski parlament – Državni zbor Republike Slovenije. Državni zbor je predstavniško telo vseh državljanov, ne glede na njihov družbeni položaj oz. njihove interese. 90 poslancev je izvoljenih neposredno na podlagi splošne in enake volilne pravice. Mandat državnega zbora je štiri leta, ker morajo imeti volivci možnost da ponovno odločajo o tem, katera oseba si zasluži njihovo podporo (Kaučič in Grad 2003, 188). V nadaljevanju poglavja bomo pogledali dve različni opredelitvi funkcij parlamenta. Na splošno poznamo zakonodajno, volilno in nadzorno funkcijo (Kaučič in Grad 2003, 188). Natančneje pa lahko opredelimo osem različnih funkcij (Zajc 2004, 99–247): Ustvarjanje legitimnosti, predstavljanje družbenih interesov, racionalizacija in razreševanje interesnih konfliktov, zakonodajna funkcija, funkcija sprejemanja in nadzora državnega proračuna, postavljanje vlade in nadzor nad vlado in njeno politično in upravno dejavnostjo, rekrutacija in socializacija – oblikovanje nacionalne parlamentarno-vladne (evro) elite, informacijska, vzgojna in mobilizacijska funkcija. Za naše diplomsko delo je najpomembnejša rekrutacijska funkcija, ki se ji bomo bolj podrobno posvetili v nadaljevanju.

V sodobnih demokratičnih ureditvah se boj za poslance praviloma začne v strankah, preko katerih se v parlament izbirajo (rekrutirajo) ljudje, izbrani na podlagi različnih meril. Najpomembnejši del parlamentarne elite predstavljajo poslanci, ki so bili v parlament izvoljeni večkrat. Ti namreč posedujejo t.i. „institucionalno znanje“, kar pomeni, da obvladajo večšine parlamentarnega razpravljanja, pogajanja ter razreševanja konfliktov. Brez „institucionalnega znanja“ parlament ne bi mogel sam po sebi zagotavljati potrebne učinkovitosti (Zajc 200a, 106). Tako zrela parlamentarna elita določa tako ritem in stabilnost parlamentarnega dela.

Teoretičnemu delu sledi empirični, v katerem bomo najprej na kratko pregledali razdelitev mandatov strank v Sloveniji skozi različna mandatna obdobja (od leta 1992 do leta 2008), nato pa analizirali stopnjo rekrutacije oz. ponovno izvoljenost poslancev (glede na prejšnji mandat). Poleg tega bomo pregledali tudi stopnjo rekrutacije v treh izbranih državah Zahodne (Velika Britanija, Nemčija in Švedska) in Srednje Evrope (Madžarska, Češka in Poljska). Vse rezultate bomo primerjali s stopnjo rekrutacije v Državnem zboru Republike Slovenije. Slovenija ima med izbranimi državami Srednje Evrope najnižji delež ponovno izvoljenih poslancev (glede na prejšnji mandat). Delež ponovno izvoljenih poslancev v izbranih državah Zahodne Evrope pa je v primerjavi z deleži izbranih držav Srednje Evrope višji. Sledi še poglavje, v katerem bomo preverili postavljene hipoteze, v petem poglavju pa sledi še seznam literature in virov, ki smo jih uporabili pri izdelavi diplomskega dela. Čisto na koncu so diplomskemu delu dodane še priloge, ki zajemajo intervjuje s sociologom dr. Matevžem Tomšičem ter dolgoletnima poslancema Francetom Cukjatijem in Miranom Potrčem.

1.4 METODE IN TEHNIKE PROUČEVANJA

Pri izdelavi diplomskega dela bomo uporabili naslednje raziskovalne metode in tehnike:

- Analiza primarnih virov: S pomočjo te metode bomo za potrebe diplomskega dela analizirali določene člene Ustave Republike Slovenije ter v manjši meri tudi Zakon o volitvah v Državni zbor RS.
- Analiza sekundarnih virov: S pomočjo te metode bomo uporabili domačo in tujo literaturo s področja elit, rekrutacije političnih elit, parlamenta, ipd. Tukaj mislimo predvsem na zbornike, znanstvene članke, znanstvene monografije, ipd.
- Analiza internetnih virov: S pomočjo te metode bomo uporabili uradne strani parlamentov analiziranih držav, skozi katere smo namreč pristopili do seznamov poslancev.
- Intervjuji: V diplomski nalogi se bomo poslužili tudi treh intervjujev: Z dr. Matevžem Tomšičem (sociolog, ki se ukvarja z elitami) ter poslancema Francetom Cukjatijem in Miranom Potrčem (dolgoletna poslanca Državnega zbora RS).

2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

2.1 SPLOŠNA OPREDELITEV POJMA ELIT

Elita je „izraz za relativno maloštevilne skupine ljudi, ki se odlikujejo z različnimi družbenimi, kulturnimi, mentalnimi, ustvarjalnimi ipd. lastnostmi ter sposobnostmi“ (Sruk 1995, 85). Organizirane in vplivne maloštevilne skupine ljudi so prisotne prav v vseh obdobjih zgodovine človeške družbe. Že v antiki, v Platonovi Državi najdemo samo idejo, da mora družbo upravljati skupina superiornih posameznikov, kjer Platon meni, da so za to primerni filozofi (Platon 1976). Pojem elite se je sicer pojavil v 17. stoletju in je označeval dobrine izjemne kakovosti, kasneje se je nanašal na superiorne družbene skupine, v 19. stoletju pa se je pojem elite začel uporabljati na področju družbenih ved (Bottomore v Tomšič 1999, 6).

Študije in analize elite ali političnega razreda so pomembne zaradi tega, „ker nam pokažejo, kdo kontrolira in drži v svojih rokah efektivno oblast oziroma vzvode oblasti“ (Atanasovski 1997, 32). Te študije in analize dokazujejo, da pripadniki politične skupnosti ne vladajo sami sebi, ampak jim vladajo elite². Pri tem je treba povedati, da gre tako kot pri mnogih drugih socioloških pojmi in konceptih tudi pri študijah in analizah elit za velika razhajanja med predstavniki različnih teoretskih usmeritev³ (Tomšič 2008, 19). Sicer v literaturi naletimo na več vrst definicij elite, ki pa so si v svojem bistvu zelo podobne. V slovarju tujk se preprosta definicija glasi takole: »elita –e ž [fr.élite iz lat.eligere izbrati] izbranci, odličniki; izbrana družba; cvet česa;« (Verbinc 1971, 179).

Elite so pravzaprav manjšinske⁴ skupine, ki v političnih in družbenih organizacijah posedujejo oblast. „Osebe, ki pripadajo elitam, posedujejo moralne, psihološke in družbene karakteristike, ki se izražajo kot superiornost v odnosu do ostanka družbe in še posebej v

2 „Vsako ljudstvo je vladano s strani elite“ (Pareto v Atanasovski 1997, 31). Vilfred Pareto, utemeljitelj sociološke teorije elit, sicer v splošnem definira elito „v smislu tistih posameznikov, ki so najsposobnejši na posameznih področjih“ (Tomšič 2008, 20).

3 O tem bo podrobneje govora v nadaljevanju diplomskega dela.

4 Gligor Atanasovski v svojem članku Teorije o elitah piše, da kljub temu da so te skupine maloštevilne, „so kreativni in dinamični elementi družbe en question“ (Atanasovski 1997). Ker so „sredstva moči silno povečana in odločno centralizirana, imajo odločitve majhnih skupin dandanes večje posledice“ (Mills 1965, 25).

primerjavi z ljudskimi množicami“ (Atanasovski 1997, 31). Vendar v odnosu do ljudskih množic ne smejo biti niti popolnoma izolirane niti indiferentne, ampak morajo iz ljudskih množic „potegniti najboljše elemente, koristne za njihov preporod, obnovo“ (Atanovski 1997, 32).

Giovanni Sartori denimo pojmuje elito kot posameznike, ki se nahajajo na vrhu družbene piramide moči, oziroma posameznike, ki imajo določene kvalitete, ki jim omogočajo, da posedujejo moč (Sartori v Tomšič 1999, 7). Pojem elite se torej po Sartoriju nanaša na vrh družbe, na zgornje sloje družbe, ki se nahajajo na ključnih oblastnih pozicijah in posedujejo glavnino družbene moči.

V Politični enciklopediji⁵ iz leta 1975 elita predstavlja nekaj, „kar je, glede na vrednostne kriterije, izbrano kot tisto, kar ima najvišjo vrednost“ (Srđić 1975, 248). V splošnem smislu se z „elito“ misli na izbran sloj ljudi, izbrance, najboljše, najspretnейše. S sociološkega vidika se z „elito“ misli na višji družbeni sloj, ki pripada enemu ali več družbenim razredom. Na osnovi družbenega položaja, bogastva in položaja v državi, cerkvi, vojski, korporacijah, „imajo (elite op.p) odločevalske pozicije v družbi, ki jim omogočajo pridobivanje in uživanje v stvareh, ki jih vsi žele in sprejemanje odločitev za vse ali vsaj velik del družbe“ (Srđić 1975, 248). V politološkem smislu pa se pod elito razume ljudi, ki igrajo vodilno vlogo v neki družbi in imajo moč in oblast, da uveljavijo svojo voljo, kljub odporu drugih (Srđić 1975, 249).

V tem poglavju bi lahko pogledali še dva različna pojmovanja oziroma kriterija pri obravnavi elit, kot ju v svojem delu *Elite v tranziciji* navaja Matevž Tomšič (Tomšič 2008, 20–21). Na eni strani lahko obravnavo elit pojmuje s kriterijem posedovanja moči, „se pravi zmožnosti obvladovanja družbe, in na drugi strani s kriterijem odličnosti v smislu posedovanja vrhunskih znanj in talentov“ (Tomšič 2008, 20). Prvi kriterij se nanaša na oblastno oziroma politično elito, „sfero politike namreč opredeljuje dejavnik moči kot osrednji medij funkcioniranja“ (Tomšič 2008, 20). Drugi kriterij pa se nanaša na „teoretično znanje, kreativnost in inovativnost, ki predstavljajo tudi osnovo intelektualne aktivnosti (seveda pa se kriteriji na različnih področjih, denimo v znanosti in umetnosti med seboj precej razlikujejo)“ (Tomšič 2008, 21). Kljub takemu razlikovanju med „elito moči“ in „elito znanja“ pa to še ne pomeni, da med njima ne obstaja nikakršna povezava. Prav na vsakem področju je namreč za

5 Milutin Srđić je sicer glavni urednik Političke enciklopedije, katere avtorji so iz vrst različnih družboslovnih smeri.

uspešno delovanje potrebno posedovanje določenega znanja in sposobnosti. To se seveda nanaša tudi na politično sfero, predvsem na nosilce oblastnih funkcij. Če pa med „elito moči“ in „elito znanja“ ni nikakršne povezave, potem lahko nastopi propad elite⁶

2.2 OPREDELITEV POJMA POLITIČNE ELITE

Večina teoretikov elit, vse od Vilfreda Pareta naprej, namenja politični eliti največ pozornosti. „Sfero politike namreč opredeljuje dejavnik moči kot osrednji medij funkcioniranja“ (Tomšič 2008, 20). Že v prejšnjem poglavju smo se v določeni meri dotaknili političnih elit. In sicer v delu, ko smo govorili, da se elite nahajajo na ključnih oblastnih pozicijah in posedujejo glavnino družbene moči. Politično elito namreč najpreprosteje opredelimo kot manjšino, ki igra izredno pomembno in vplivno vlogo pri urejanju političnih zadev. In ta vladajoča skupina ali elita si učinkovito lasti moč in pri pomembnejši odločitvah skoraj vedno uveljavi svojo voljo (Etzioni-Halevy 1993, 19). „Glavna doktrina teorije elit je ugotovitev, da je družba razdeljena na manjšino ki poseduje moč in vlada, ter na večino ki je vladana“ (Etzioni-Halevy 1993, 19).

Ameriški politolog C.W.Mills⁷ v svojem delu *Elita oblasti* z elito oblastnikov misli na „tiste politične, gospodarske in vojaške kroge, ki so med sabo povezana skupina ena drugo prekrivajočih klik; kot taki skupno izdelujejo odločitve, ki imajo posledice najmanj za celo državo“ (Mills 1965, 20). Torej pripadniki političnih elit zasedajo tako pomembne položaje, na katerih nastajajo odločitve z dolgoročnimi posledicami: vodijo pomembne hierarhije in organizacije sodobne družbe ter vodijo celoten državni aparat. V družbeni strukturi pa zasedajo taka mesta, ki združujejo resnična sredstva oblasti. „Člani vladajoče manjšine vedno posedujejo nekaj atributov, resničnih ali navideznih, zelo želenih in zelo vplivnih v družbi, v kateri živijo“ (Burnham v Atanasovski 1997, 33). In ta superiornost je vidna v „posedovanju ene ali več ključnih družbenih značilnosti, ki so najpomembnejše za vladanje družbi v določenem zgodovinskem obdobju“ (Atanasovski 1997, 33).

6 „Določena elita začne stopati na pot propada tedaj, ko pri rekrutaciji na najodgovornejše položaje zavlada inercija, se pravi, da namesto sposobnosti stopijo v ospredje drugi kriteriji, denimo družinska ali klanovska pripadnost“ (Tomšič 2008, 21).

7 Več o Millsovi teoriji o elitah v nadaljevanju diplomskega dela.

Pod splošno oznako politične elite je potrebno obravnavati tudi Jamesa Meisela, ki poudarja idejo o „treh C“: group consciousness, coherence in conspiracy⁸ (Parry 2005, 29). Meislova teorija pa poudarja tudi idejo Gaetana Mosce⁹ o organizacijski moči elite, da mora le-ta vedno delovati enotno in kot povezana skupina, saj v nasprotnem primeru (ko enotnosti ne dosega več) ne moremo govoriti o eliti, ampak o skupini vplivnežev. Če se elita drži vseh treh dejavnikov (skupinska zavest, koherenca in „zarotništvo“), ji po mnenju Jamesa Meisela le ti dajejo moč in prednost pred drugimi elitami, „moč pa je kumulativna in omogoča dostop do še večje moči“ (Parry 2005, 30). Po drugi strani pa je preživetje elite „odvisno od njene sposobnosti prilagajanja zunanjim pritiskom in dopuščanju, da prehajajo vanjo tudi drugi družbeni interesi“ (Čotar 2002, 11). Obseg elite lahko najpreprosteje izrazimo „glede na vpliv, ki ga le-ta dosega, ali gre za političen vpliv ali za druge manjše, nepolitične vplive“ (Čotar 2002, 11). James Meisel (Parry 2005, 37) v nadaljevanju skorajda opusti idejo o „treh C“ ter jo nadomesti z idejo o vladajočem razredu kot kategoriji „top people“. To pomeni, „da se je njegov fokus vladajočega razreda kot notranje močno povezane ekskluzivne kategorije ljudi preusmeril na pojmovanje, da so „top people“ skupina ljudi, ki imajo močan političen vpliv na posameznike in skupine“ (Kravcar 2009, 11).

2.3 TIPI (POLITIČNIH) ELIT

Lahko bi dejali, da obstaja toliko tipov elit, „s kolikor aktivnostmi se človeštvo ukvarja, je pa res, da so nekatere bolj in druge manj pomembne, in da ne igrajo vse enake vloge v političnem življenju“ (Čotar 2002, 12). Najprej bomo predstavili tipe elit, kot jih je razlikoval družboslovec G. Roche (Sruk 1995, 85):

1. Tradicionalne elite: V manj razvitih deželah so še zmeraj dovolj pomembne. Svojo družbeno pozicijo in moč gradijo na izročilih. Sicer pa tradicionalno elito sestavljajo pripadniki plemstva, voditelji rodov in plemen, visoka duhovščina – njihov vpliv in

⁸ Skupinska zavest, koherenca in „zarotništvo“ (prevod T.L.). Pri tem Perry v svojem delu *Politične elite* poudarja, da zarotništvo ne gre razumeti v dobesednem smislu – torej ne gre za neke „skrivne mehanizme“, ampak da gre za odločno skupno voljo po skupni akciji, dosegi nekega cilja. Torej bi lahko namesto izraza „zarotništvo“ prevedli v izraz „volja“.

⁹ Organizacijski pristop Gaetana Mosce v povezavi s teorijami o političnih elitah bomo obravnavali v nadaljevanju diplomskega dela.

oblast korenini v starodavnih izročilih, ki se na različne načine povezujejo s sodobnimi vzorci družbenega življenja.

2. Karizmatične elite: Slednje temeljijo na izjemno magičnih in njim podobnih lastnostih, katerih poglavitni nosilci so zlasti vodilne osebnosti teh elit. Običajno ima specifičen naboj iracionalne emotivno sprejete avtoritete.
3. Oblastniške elite: Te elite so družbene grupacije, ki zavzemajo poglavitne položaje v gospodarstvu in financah, od koder se njihova moč širi v vse veje oblasti – zakonodajno, sodno in izvršno. Njihov vpliv seže do represivnega aparata, medijev, družbenega sistema vzgoje in izobraževanja itd.
4. Tehnokratske elite: Svoje družbene pozicije in vpliv gradijo na vrednostih, strokovni usposobljenosti in racionalni metodologiji za vsakršno produkcijo ter vsakršno vodenje zlasti velikih, zapletenih sistemov.
5. Ideološke elite: Elite so nazorsko, znanstveno, filozofsko, umetniško ipd. angažirane grupacije ustvarjalcev, katerih dejavnost je lahko relevantna tudi družbenopolitično. Takšni krogi pogosto odločilno sodelujejo v snovanju idejnopoličnih platform. Lahko so vplivne tudi, kadar so v opoziciji, kadar nasprotujejo oblastnikom.
6. Simbolične elite: Pri simboličnih elitah gre za to, da utemeljujejo svoje poslanstvo in vpliv na simboličnih vrednotah. In sicer gre za vrednote, ki simbolizirajo načine življenja, moralne drže, mišljenjske in duhovne vzorce vedenja ipd.

Parry v svojem delu *Politične elite* (Parry 2005, 60–72) poleg politične elite omenja tudi tri¹⁰ druge tipe elit, ki v samem bistvu niso politične elite, vendar so vse tri povezane s politično elito:

1. Vojaška elita: Gre za tip elite, ki je s politično elito povezana s svojo vlogo pri oblikovanju in vodenju države. Vse vojne, ki so se dogajale v prejšnjem stoletju in se še vedno dogajajo, so največji dokaz o povezanosti teh dveh elit.

10 Military elites, business elites, bureaucratic elites (Parry 2005 66 – 69).

2. Poslovna elita: Tudi ta tip elit je tesno povezan s politično elito, saj ima zelo velik vpliv na ekonomsko, gospodarsko, socialno ter s tem seveda tudi politično delovanje države.
3. Birokratska elita: Birokratska elita iz leta v leto raste in s tem so povezani tudi največji strahovi politične elite za njeno dominacijo. „Birokracija ima namreč na razpolago veliko informacij, dobro notranjo organiziranost in učinkovito izvršilno hierarhijo“ (Čotar 2002, 12). Nevarnost, da birokracija prevzame politično vodstvo (oblast) v svoje roke obstaja povsod tam, kjer imamo opraviti z manjšo demokratično tradicijo oziroma kjer politično vodstvo ni močno. In v tem primeru birokratska elita postane vladajoča formacija in s tem preseže mejo zgolj specializirane birokracije.

2.4 TEORIJE O ELITAH PRI ŠTIRIH IZBRANIH AVTORJIH

2.4.1 VILFREDO PARETO

Vilfredo Pareto¹¹ (1848–1923) in Gaetano Mosca¹² (1858–1911), italijanska sociologa ter predstavnika klasične teorije elit, sta menila, „da je vladavina elit neizogibna in nista dopuščala možnosti, da bi proletarska revolucija vodila k oblikovanju komunistične družbe. Tako sta v svojih razpravah nasprotovala Marxovemu pogledu na moč in državo“ (Haralambos in Holborn 1999, 523). Hkrati pa sta oba elito opredelila kot „tisto družbeno manjšino, ki po svojih sposobnostih izstopa iz družbe in ji je kot taka nadrejena“ (Pareto in Mosca v Tomšič 2006, 74). Oba sta bila tudi učenca in naslednika politične misli Machiavellia¹³. V diplomskem delu obravnavamo teoriji Pareta in Mosce posamično, saj se (kljub temu, da ju sociologi uvrščajo med klasične elitiste¹⁴) njuna pogleda razlikujeta v vprašanju moči elite: „različno pojmujeta lastnosti, ki jih mora posedovati skupina oz. posameznik, če želi postati del elite“ (Kravcar 2009, 10).

11 „Prvi mislec, ki v družboslovju uporabi termin elita“ (Zidarič 2003, 9).

12 Več o Gaetanu Mosci in njegovi teoriji v naslednjem podpoglavju.

13 Niccolò Machiavelli (1469–1527), italijanski filozof, znan po delu o politični filozofiji *Vladar*. Iz tega njegovega najpomembnejšega in znanega dela izhaja izraz „makiavelizem“, ki v splošnem smislu pomeni politično načelo, ki zagovarja uporabo nemoralnih oziroma zvičajnih sredstev za dosego cilja.

14 Na prelomu iz 18. na 19. stoletje so se v Italiji sistematično začele pojavljati teorije o elitah. Vilfredo Pareto in Gaetano Mosca sta začetnika le-teh.

Vilfredo Pareto je proučeval zamenjavo elit ter sam proces opredelil na dva možna načina¹⁵ (Parry 2005, 52):

- cirkulacija elit,
- nasilna revolucija.

Prvi proces se bolj nanaša na „proces, kjer posamezniki krožijo med elito ter ne-elito, kot pa na proces, kjer je ena elita zamenjana z drugo“ (Bottomore 1993, 35), način nasilne revolucije pa vključuje popolno zamenjavo ene elite z drugo. Po mnenju Pareta (Parry 2005) je upadanje moči obeh tipov elit povezan s psihološkimi faktorji, ki so jima onemogočili dokončen prihod na oblast. Predpostavljal je, da obstajata dva glavna tipa vladajoče elite, „ki ju je, sledeč svojemu intelektualnemu predhodniku in rojaku Macchiaveliju, imenoval *levi* in *lisice*“ (Haralambos in Holborn 1999, 524). Proces zamenjave ene elite z drugo je ponazoril s primerjavo *levov* in *lisic*.

„Ker je torej vladarju neogibno potrebno, da zna uporabljati živalski način boja, mora med živalmi posnemati *lisico* in *leva*, zakaj *lev* se ne ubrani *zank*, *lisica* pa se ne ubrani *volkov*. Zatorej je treba biti *lisjak*, da ne spregledaš *pasti*, in *lev*, da preplašiš *volkove*“ (Machiavelli 1966, 46). Tako je Nicolo Machiavelli v svojem delu *Vladar* opisoval, kakšne lastnosti naj ima dober vladar. In prav to Machiavellijevo maksimo „cilj posvečuje sredstva“ je povzemal tudi Pareto. Elita *lisic* ima namreč svoje prednosti v „svoji politični prekanjenosti in izvirnosti ter sposobnosti za politično manevriranje – formuliranju koalicij, popravljanju strankarskih razprtij, skratka formuliranju politik, ki bodo učinkovite dolgoročno ali pa samo v kriznih situacijah“ (Čotar 2002, 15). *Lisice* namreč za svoje vladanje ne potrebujejo sile. Kot primer tega tipa elite je Pareto obravnaval evropske demokracije. Na drugi strani pa so *levi*, ki „pridejo na oblast zaradi svoje sposobnosti za neposredna in ostra dejanja ter, kot nakazuje njihovo ime, praviloma vladajo s silo“ (Haralambos in Holborn 1999, 524). Kot primer tega tipa elite pa je Pareto obravnaval vojaške diktature.

Kot smo že prej zapisali je vsakemu od teh dveh tipov onemogočena dolgoročna ohranitev oblasti, saj vsakemu tipu elite manjkajo lastnosti nasprotnega tipa. „Če bi elita lahko dosegla

¹⁵ Circulations of elites, violent revolution (Parry 2005, 52).

in vzdrževala razumno ravnotežje med nasiljem in prepričevanjem, bi lahko vladala v nedogled. In vendar to ne uspe nobeni eliti, vselej je neizogibno več enega na račun drugega“ (Higley 2003, 79). Elita levov namreč mora sprejeti medse elito lisic, saj jim za vzdrževanje njene vladavine primanjkuje „ustvarjalnega duha in zvitosti“. Tako se elite lisic infiltrirajo v celotno elito ter tako preoblikujejo njen značaj. Vendar pa lisicam manjka „sposobnosti za nasilna in odločna dejanja“, ki se velikokrat izkažejo kot bistvene za ohranitev oblasti. In tako se razvije manjšina levov, ki obnovi močno vlado in zruši vladavino lisic (Haralambos in Holborn 1999). To pa privede do cirkulacije oziroma kroženja elit.

2.4.2 GAETANO MOSCA

Gaetano Mosca je tako kot Pareto menil, da je „vladavina manjšine neizogibna značilnost družbenega življenja“ (Haralambos in Holborn 1999, 524). Politične oziroma vladajoče elite nikoli ne sestavlja le ena sama oseba, temveč politično družbo zmeraj upravlja bolj ali manj številna skupina – elita. Mosca tako pravi, „da ena sama oseba, tudi če bi bila zelo sposobna, t.j. kralj, tiran ali predsednik, ne more nikoli vladati državi brez aktivne podpore oseb iz politične elite“ (Atanasovski 1997, 32). Hkrati pa si Mosca tudi ne predstavlja sveta, v katerem ne bi bilo hierarhične nadrejenosti in podrejenosti, kjer bi vsi vladali. „Zatorej posameznik na čelu države ne more vladati brez podpore tistih, ki spoštujejo in izvršujejo njegove ukaze – ta manjšina predstavlja vladajoči razred, ki ima moč nad maso, ker deluje koordinirano, s soglasno sprejetimi pogledi in postopki“ (Čotar 2002, 17). Hkrati pa elita posreduje primerno razmerje lastnosti, da se lahko prilagodi vsakršni družbeni spremembi ter tako ohranja upravljanje politične družbe. „Vsaka elita nosi v sebi primerno značilnost, voljo, skoraj naravno tendenco, da bi se obdržala na oblasti“ (Atanasovski 1997, 34).

Mosca pravi, da se v vseh družbah (ne glede na stopnjo razvoja družbe) pojavljata dva razreda ljudi: razred, ki vlada in razred, ki mu vladajo. „Prvi razred, vedno manj številen, opravlja vse politične funkcije, monopolizira politično moč in uživa prednosti, ki jih prinaša moč, medtem ko je drugi, bolj številen razred, podvržen usmerjanju in nadzoru s strani prvega“ (Haralambos in Holborn 1999, 524). „V vseh družbah, tudi demokratičnih, je majhen organiziran razred, ki vlada, in velik neorganiziran, kateremu se vlada. Glede na teorijo demokracije, večina vlada manjšinam. Dejansko pa je tudi v demokraciji dominacija organizirane manjšine nad neorganizirano večino neizogibna“ (Mosca v Zidarič 2003, 10).

Poleg moči, ki jo poseduje vladajoča manjšina, vključuje tudi posameznike, ki se moralno, intelektualno in materialno razlikujejo od pripadnikov podrejene mase. Vendar ob tem Mosca zavrača tezo, da so člani elite bolj plemeniti zaradi svojega etničnega porekla, kvalitete ali barve krvi (Žubrinić v Čotar 2002). „V takšnih ideoloških deklariranjih je potrebno iskati resničen motiv superiornosti elite in njenih članov. Kandidat za člana mora biti navdušen, ker Mosca poudarja, da umetnost navdušiti ostale predvideva, da moramo biti sami močno navdušeni“ (Atanasovski 1997, 37). Medtem ko je Pareto menil, „da so lastnosti, potrebne za elito, vedno enake, je Mosca dokazoval, da se od družbe do družbe razlikujejo. V nekaterih družbah pogum zagotavlja dostop do elite; v drugih so potrebne veščine in sposobnosti za pridobitev premoženja“ (Haralambos in Holborn 1999, 524).

Se pa Mosca strinja s Paretom v tem, da morajo biti elite na oblasti odprte za nove, sposobne člane, ki so rekrutirani iz nižjih slojev, v nasprotnem primeru začne elita na oblasti propadati in kmalu jo zamenjajo posamezniki, ki so pripadniki neelitnega sloja. Hkrati pa sprejema lastnosti moderne demokracije ter priznava, da ima večina prek svojih predstavnikov nadzor nad delovanjem države (Tizaj 1998, 9).

2.4.3 CHARLES WRIGHT MILLS

Eno izmed najbolj znanih del C. Wright Millsa (1916–1962), ameriškega sociologa, je *Elita oblasti*¹⁶ iz leta 1956, v katerem je „kritiziral prevladujoče mite o razdelitvi oblasti v ameriški družbi sredine 20. stoletja“ (Mills 1965, 414). V omenjenem delu se namreč ukvarja z enim izmed največjih problemov v družbeni misli – problemom oblasti, hkrati pa zagovarja tezo, da moramo pri preučevanju statusa ter sestavljenost elit poleg psihološkega pristopa vključiti še ekonomske in socialne faktorje določene družbe. Pri tem pa ugotavlja, „da ameriško družbo obvladuje vladajoči razred (ki ga imenuje „elita moči“), ki predstavlja kohezivno združbo, sestavljeno iz ključnih ljudi iz gospodarskih, vojaških in političnih krogov“ (Mills v Tomšič 2008, 24).

Družbena moč in vpliv po njegovem mnenju namreč „nista enakomerno razpršena, ampak osredotočena v neštevilnem družbenem sloju ljudi“ (Mills 1965, 419). Na nastanek tega

¹⁶ Medtem ko C. Wright Mills v svojem delu uporablja izraz elita oblasti, uporabljata M. Haralambos in M. Holborn v delu *Sociologija: Teme in pogledi* formulacijo elita moči, sem se odločil, za uporabo le-te formulacije.

družbenega sloja ljudi (Mills ga imenuje „elita oblasti“) pa so pomembno vplivale strukturalne spremembe¹⁷ odločilnih elementov ameriške družbe, kot so gospodarstvo, politika in vojska. „Razpršeno drobno privatno lastnino, kakršna je prevladovala v prvi polovici prejšnjega stoletja, je zamenjalo nekaj sto velikih gospodarskih korporacij, ki dominirajo nad gospodarskim področjem. Nekdanjo decentralizirano zvezno politično strukturo, ki so imeli v njej glavni delež v oblasti zakonodajni organi, je zamenjala centralizirana državna organizacija, v kateri izvršni organi oblasti, zlasti na zvezni ravni, prevzemajo v njej vse bistvene odločitve“ (Mills 1965, 419). Njima se pridružuje, po drugi svetovni vojni vedno bolj močan, vpliven in ogromen centraliziran aparat vojske. „V praksi pa so interesi in dejavnosti teh elit dovolj podobni in medsebojno povezani, da oblikujejo eno samo vladajočo skupino, ki jo je Mills označil kot elito moči“ (Haralambos in Holborn 1999, 525).

Pripadnikom vseh treh elit je skupno tudi „podobno socialno poreklo, podoben družbeni ugled in zavest o pripadnosti posebni družbeni skupini, ki jim hkrati omogoča, da na ostale, po hierarhijski stopnji nižje rangirane ljudi, gledajo z manj spoštovanja. Vse to seveda vpliva, da se člani teh treh elit med seboj poznajo in imajo oblast v poslovnem in privatnem življenju“ (Mirkov v Hribar 2004, 43).

Mills je tudi sklepal, da je celotna ameriška družba obvladovana s strani elite moči, ki ni nikomur odgovorna in ima moč brez primere. Hkrati tudi trdi, da je ta elita moči tako močna, da je sprejemala zelo pomembne odločitve, kot je na primer ameriški vstop v drugo svetovno vojno in spust atomske bombe na Hirošimo. Pri tem pa se sploh ni ozirala na ljudstvo (Haralambos in Holborn 1999, 526). V Millsovi analizi je namreč „večina prebivalstva upodobljena kot pasivna in nema množica pod nadzorom elite moči, ki jo ta podreja sredstvom psihičnega upravljanja in manipulacije. Človeku iz množice, ki je izločen iz oblastnih položajev, množična občila, ki jih usmerja elita moči, povedo, kaj naj misli, kaj naj čuti, kaj naj dela in na kaj naj upa“ (Haralambos in Holborn 1999, 526).

17 Mills jih označuje z „institucionalno centralizacijo“ (Mills 1965, 419).

2.4.4 JAMES BURNHAM

James Burnham (1905–1987) je svoje ugotovitve podal v delu *The Managerial Revolution*, v katerem je politične elite proučeval iz povsem ekonomskega vidika. Njegova glavna teza je, da bo kapitalistični sistem (katerega moč je v upadanju) zamenjala družba, ki jo bo, tako politično kot tudi ekonomsko, vodila menedžerska elita. Podobno kot ostali teoretiki in raziskovalci političnih elit je tudi on menil, da v politiki poteka velik boj za prevlado med različnimi družbenimi skupinami ter da je pri tem manjša skupina ljudi v premoči, saj nedvoumno nadzorujejo celotno politično delovanje (Parry 2005, 44).

Sicer je pogled Jamesa Burnhama močno podoben pogledu marksistov, saj je menil, da „moč politične elite leži v nadzoru proizvodnih sredstev, ki ji daje dominantno pozicijo v vsaki družbi“ (Parry 2005, 44). James Burnham trdi, da „so tisti, ki imajo oblast in čigar interesi so oblikovani s strani države, vladajoči razred, ki je podrejen ekonomiji v državni lasti; slednja je namreč osnova za prevlado in izkoriščanje vladajočega razreda“ (Kumar v Živkovič 2008, 21). Politična elita si zato na vso moč prizadeva, da ne bi pustila tudi drugim skupinam možnosti upravljanja z ekonomskimi viri, saj bi si s tem spodkopala svoj ugoden položaj.

Burnham nadalje razlaga, da je moč kapitalizma v upadanju zaradi tega, ker so kapitalisti prepustili upravljanje svoje dejavnosti profesionalcem (menedžerjem), ki so nato celoten produkcijski proces vzeli pod svoje okrilje ter oblikovali razred menedžerjev. Tukaj pa se Burnhamov pogled razlikuje od pogleda marksistov, saj pravi, da s propadom vladajočega kapitalističnega razreda nikakor ne bo prišlo do brezrazredne družbe, temveč bo kapitalistični razred zamenjala t.i. tehnično samostojna menedžerska elita (Parry 2005, 44–46).

2.5 DRŽAVNI ZBOR REPUBLIKE SLOVENIJE

Ker se v diplomskem delu ukvarjamo z rekrutacijo parlamentarnih elit v zakonodajni veji oblasti, si bomo v tem poglavju na kratko pogledali kako Ustava RS opredeljuje slovenski parlament – Državni zbor RS, sestavo in mandat državnega zbora. Ker je rekrutacijska funkcija ena izmed funkcij parlamenta, bomo v nadaljevanju tega poglavja opredelili funkcije parlamenta.

V prejšnji ustavni ureditvi Slovenije je bilo predstavniško telo – skupščina SR Slovenije – „sestavljeno iz treh domov, in sicer iz zbora združenega dela, zbora občin in družbenopolitičnega zbora. Vsak od treh domov je predstavljal oziroma zastopal različne družbene interese“ (Kaučič in Grad 2003, 186). Nova slovenska ustava je uvedla nepopolno dvodomnost. Poleg državnega zbora imamo še državni svet, ki ima zelo omejen vpliv na izvajanje zakonodajne funkcije. Ker državni svet ne sprejema zakonov in ne predstavlja splošno predstavniškega telesa, se bomo v tem poglavju posvetili državnemu zboru, njegovi organiziranosti, načinu sestave, funkcijam, itd.

„V Sloveniji ima oblast ljudstvo. Državljanke in državljani jo izvršujejo neposredno in z volitvami, po načelu delitve oblasti na zakonodajno, izvršilno in sodno“ (Ustava RS, 3.člen). Tako v splošnih določbah pravi Ustava Republike Slovenije s katerim oblasti zagotavlja in zahteva, „da se pri izpeljavi organizacije oblasti (državne ureditve) vgradijo mehanizmi zavor in ravnotežij (check and balances), to je tisti mehanizmi, ki omogočajo in narekujejo medsebojni nadzor in omejevanje med navedenimi tremi vejami državne oblasti“ (Rupnik in drugi 1996, 45). V sodobnih demokratičnih ureditvah je „parlament vrhovno predstavniško telo, ki opravlja zakonodajno oblast, določa splošno politično usmeritev v neki družbi in ima najpomembnejše mesto v organizaciji oblasti“ (Rupnik in drugi 1996, 117).

Sestava državnega zbora

V nasprotju s prejšnjo tridomno skupščino ima državni zbor „kot zakonodajno telo položaj splošno predstavniškega telesa in izhaja iz načela, po katerem je predstavniško telo predstavnik vseh državljanov, torej državljanov kot takih, ne glede na njihove posebne interese¹⁸ in njihov siceršnji družbeni položaj in vlogo“ (Kaučič in Grad 2003, 187). „Poenostavljeno povedano so v tem smislu politiki označeni kot služabniki ljudstva, kateremu so tudi odgovorni za delovanje v imenu tistih, ki so jih izvolili“ (Brezovšek 2002, 51).

„Državni zbor sestavljajo poslanci državljanov Slovenije in šteje 90 poslancev. Poslanci se volijo s splošnim, enakim, neposrednim in tajnim glasovanjem“ (Ustava RS, 80. člen). Državni zbor šteje torej 90 poslancev, ki so izvoljeni neposredno na podlagi splošne in enake

18 Zastopanje posebnih družbenih interesov je zagotovljeno v državnem svetu.

volilne pravice, s tajnim glasovanjem. Posebej pa so v državnem zboru predstavljeni tudi „pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti“¹⁹, ker ima vsaka narodna skupnost v zboru zagotovljeno eno poslansko mesto – ne glede na število njenih pripadnikov“ (Kaučič in Grad 2003, 188).

Mandat državnega zbora

„Državni zbor se voli za štiri leta“ (Ustava RS, 81. člen). V nasprotju s člani nekaterih drugih državnih institucij, so člani parlamenta izvoljeni le za določen²⁰ čas, „ker morajo imeti volivci možnost, da od časa do časa ponovno odločijo o tem, katera oseba (in katera politična stranka) je primerna, da predstavlja njihove interese v parlamentu“ (Kaučič in Grad 2003, 188).

„Poslanci so predstavniki vsega ljudstva in niso vezani na kakršna koli navodila. Svojo poslansko funkcijo opravljajo poklicno, zaradi česar ne smejo opravljati funkcij ali dejavnosti, ki po zakonu niso združljive s funkcijo poslanca“ (Cerar in drugi 2007, 73). Sicer se pojem poslanskega mandata uporablja v dveh pomenih. Prvič – v ustavnopravni teoriji pomeni „pooblastilo člana predstavniškega telesa ter določa način in obseg njegove pravice, da zastopa svoje volivce – pri tem gre pri poslanskem mandatu pravzaprav za pravila, standarde, običaje, s katerimi so določeni odnosi med volivci in njihovimi predstavniki“ (Rupnik in drugi 1996, 130). Drugič pa v smislu pridobitve pravic in dolžnosti poslancev in obdobja, za katero je izvoljen.

Funkcije državnega zbora

Državni zbor kot predstavniško telo opravlja vse funkcije, ki so značilne za sodobni parlament. Na splošno bi lahko opredelili tri funkcije državnega zbora (Kaučič in Grad 2003, 189):

- **Zakonodajna funkcija:** To funkcijo v celoti opravlja državni zbor, saj ima edini pravico, da sprejema zakone. V tem okviru zlasti: sprejema spremembe ustave, sprejema zakone in druge splošne akte, sprejema državni proračun, ratificira mednarodne pogodbe, razpisuje referendum, itd.

¹⁹ „V državni zbor se vedno izvoli po en poslanec italijanske in madžarske narodne skupnosti“ (Ustava RS, 80. člen).

²⁰ Ker gre za določen čas (štiri leta), se ta čas imenuje tudi mandatna doba.

- Volilna funkcija: V okviru te funkcije državni zbor imenuje ter razrešuje predsednika vlade in ministre, predsednika državnega zbora, sodnike ustavnega sodišča in druge sodnike, itd.
- Nadzorna funkcija: V okviru te funkcije državni zbor odreja parlamentarne preiskave, odloča o zaupnici in nezaupnici vlade ter ustavni obtožbi predsednika republike, itd.

Natančneje pa funkcije državnega zbora v svojih delih Parlamentarno odločanje in Razvoj parlamentarizma opredeli Drago Zajc (Zajc 2000a, 28–118; Zajc 2004, 99–247):

1. Ustvarjanje legitimnosti.
2. Predstavljanje družbenih interesov.
3. Racionalizacija in razreševanje interesnih konfliktov.
4. Zakonodajna funkcija.
5. Funkcija sprejemanja in nadzora državnega proračuna.
6. Postavljanje vlade in nadzor nad vlado in njeno politično in upravno dejavnostjo.
7. Rekrutacija in socializacija – oblikovanje nacionalne parlamentarno-vladne (evro)elite.
8. Informacijska, vzgojna in mobilizacijska funkcija.

V nadaljevanju bomo vsako izmed osem funkcij na kratko opisali²¹.

1. V prvem obdobju prehoda v demokracijo je legitimizacijska funkcija gotovo najpomembnejša, saj so mlade demokracije „nujno potrebovale demokratično legitimiran (izvoljen) parlament, ki bi bil tudi forum, v katerem bi svojo legitimnost dobile tudi nove, še nepreizkušene politične stranke“ (Zajc 2004, 106). Ta telesa so namreč v času realnega socializma razpolagala s precej manjšo legitimnostjo v primerjavi s demokratično izvoljenimi parlamenti. Legitimizacijska funkcija se deli na latentno in manifestno. Pri latentni legitimaciji gre za to, da so poslanci izvoljeni na rednih, splošnih in neposrednih volitvah, manifestna legitimacija pa pomeni „samostojno, zavestno in načrtovano obravnavanje vseh zakonodajnih predlogov in sprejemanje odločitev“ (Zajc 2004, 105).

²¹ Rekrutaciji (sedma funkcija) političnih elit v zakonodajni veji oblasti (poslancev) se bomo bolj podrobno posvetili v naslednjem poglavju.

2. Predstavljanje družbenih interesov je zagotovo vprašanje, „ki se postavlja kot osrednji problem politične teorije, saj omogoča razumeti celoto razmerij med civilno družbo in državo“ (Zajc 2000, 37), saj se v vsaki moderni družbi pojavlja „množica interesov, ki so na eni strani pogojeni z dano družbeno strukturo, splošno gospodarsko razvitostjo oz. delitvijo dela in na drugi strani s posebnimi vrednotami, politično kulturo, tradicijami in posebnimi zgodovinskimi izkušnjami“ (Zajc 2004, 116). „Stranke politično artikulirajo socialne in druge interese, oblikujejo programe, rekrutirajo politično elito in se v konkurenci z drugimi strankami bore za zaupanje volivcev“ (Kranjc 1991, 83). Pri tej funkciji gre torej za to, da taka oblika predstavništva zmanjšuje ali odpravlja nasprotje med obema sferama (Zajc 2000a, 37).
3. Temeljna značilnost sodobnih družb so nasprotja in konflikti, „ki temeljijo na spoštovanju pravic in svoboščin posameznika oz. političnem gospodarskem tekmovanju“ (Zajc 2004, 135). Na različnih področjih so se razvile različne skupnosti (interesne skupine), ki „si običajno prizadevajo vplivati na odločanje in sprejemanje posameznih politik“ (Zajc 2009, 94). Interesni konflikti so namreč odsev družbene dinamike, brez katerih si ne bi znali predstavljati pospešenega razvoja ter hitrega prilagajanja spremenjenim razmeram v okolju. „Čeprav parlamentarna demokracija sama po sebi ne zagotavlja, da bodo vsi konflikti ustrezno razrešeni, in lahko nekatere konflikte odlaga ali celo zaostri, pa na drugi strani preprečuje, da bi se nadaljevali in razreševali z drugimi sredstvi“ (Zajc 2004, 136).
4. Uresničevanje zakonodajne funkcije ni bilo nikoli enostavno, saj so se prvi parlamenti morali „odzvati na gospodarske, politične in druge spremembe ter uskladiti veliko nasprotujočih si interesov v postopkih ki niso bili podrobno izdelani“ (Zajc 2000a, 65). Dandanes je uresničevanje zakonodajne funkcije še vedno zelo zahtevno ter zaradi vedno večje množice novih interesnih subjektov tudi zelo odgovorno. „V procesih spopadanja in usklajevanja različnih interesov prihaja znotraj parlamenta v najširšem smislu do „normativne integracije“ interesnega pluralizma, v kateri se politične zahteve in alternativne rešitve usklajujejo in preoblikujejo v obvezujoče pravne norme“ (Igličar v Zajc 2000a, 65).
5. Državni proračun je poleg tega, da je sredstvo za pospeševanje družbenega razvoja, tudi sredstvo razporejanja družbenih sredstev za različne namene. Kot tak je „poleg

zakonodaje eden temeljnih instrumentov vsake države za urejanje in usmerjanje družbenih procesov in hkrati pomembno sredstvo demokracije“ (Bučar v Zajc 2000a, 83). Medtem ko zakonodaja ureja in določa pravice ter obveznosti posameznih skupin, proračun „hkrati omogoča uresničevanje pravic – uresničevanje zakonodaje je povezano s finančnimi sredstvi, ki jih zagotavlja država prek proračuna“ (Zajc 2004, 201). Ravno zaradi tega je „sprejemanje državnega proračuna pomemben način uresničevanja demokracije“ (Zajc 2004, 201).

6. Slovenija je v primerjavi z ostalimi državami posebnost, saj je vlada šibkejša že zaradi „ustavnih določb, po katerih je vsaka faza postavljanja vlade pod nadzorstvom državnega zbora – potem ko predsednik države imenuje mandatarja in državni zbor presodi o njegovih sposobnostih ter ga izvoli, ta nima več pravega vpliva na imenovanje ministrov“ (Zajc 2004, 214). Kandidati za ministre se morajo namreč (potem ko jih predlaga izvoljeni predsednik) predstaviti v delovnih telesih, nato pa jih parlament izvoli. Poslanci pa lahko tudi zavrnejo predlaganega kandidata oz. lahko nasprotujejo morebitnemu predlogu za razrešitev s strani predsednika vlade (Zajc 2004). „Osnovni cilj nadzora vlade in posameznih ministrov je preverjati, ali ostajajo pri svojem delovanju v okviru ustave in zakonov, in na drugi strani, kako uresničujejo sprejete politike“ (Zajc 2000a, 94–95). Nadzor vlade pa se krepi tudi s konkurenčnostjo strank v parlamentu (Zajc 1991, 157). Vendar je učinkovit nadzor nad eksekutivo možen le takrat, „če sta zagotovljeni svoboda kritike in svoboda organiziranja različnih mnenj in opozicije tako zunaj kot znotraj nacionalnega predstavništva“ (Brezovšek 1991, 147).
7. Za opravljanje poslanske funkcije „niso predvidene nobene omejitve ali posebni pogoji, ki bi jim morali kandidati za poslanske funkcije ustrezati (razen državljanstva, starosti in opravilne sposobnosti)“ (Zajc 2004, 228). Parlamenti pa morajo poskrbeti, da se izvoljeni poslanci čim prej vključijo v delo parlamenta. Ta funkcija bo natančneje opisana v naslednjem poglavju.
8. Parlamenti v zadnjem času omogočajo poslancem vedno več časa za stike²² z volivci in delo v volilnih enotah, kjer so bili izvoljeni. K boljšemu razumevanju delovanja

²² Za poslance v Veliki Britaniji je značilna zelo visoka intenziviteta v komuniciranju s svojimi volivci (Vasović 1991, 17–18).

parlamenta ter procesa sprejemanja zakonodaje so pripomogla delovna telesa, ki „ugotavljajo dejstva, vabijo na razprave predsednika vlade, strokovnjake in druge ljudi ter pripravljajo samostojne informacije o svojem delu, ki vsebujejo priporočila za določene spremembe“ (Zajc 2004, 239). S svojo dejavnostjo so poleg najbolj angažiranega dela javnosti pritegnili pozornost tudi številnih interesnih skupin in organizacij, ki velikokrat pošiljajo odborom ter komisijam različna mnenja, pripombe, stališča, podatke, ipd. Parlamenti na koncu mandатов izdajajo tudi posebna glasila ter biltene, kjer analitično povzamejo dogajanje v parlamentu skozi celotni mandat. Z vsemi temi dejavnostmi si parlament poveča svoj ugled v javnosti ter poskrbi za večjo obveščenost o svojem delu. Informacijska, vzgojna in mobilizacijska funkcija tako v zadnjih letih postaja vedno bolj pomembna funkcija državnega zbora (Zajc 2004).

Na koncu lahko ugotovimo da so funkcije sodobnih parlamentov „dejansko široke in mnogovrstne, nekatere so neposredno opazne, druge pravzaprav predvsem predpostavljamo in jih je težko empirično dokazovati in meriti“ (Zajc 2004, 252). Pri tem je potrebno opozoriti, da je potrebno pri morebitni analizi funkcij upoštevati, da so funkcije parlamentov v sodobnih parlamentarnih demokracijah različno razvite²³. Razvitost funkcij je tudi „pomemben kazalec demokratičnosti in učinkovitost sodobnih parlamentov, hkrati pa tudi demokratičnosti celotne družbe. Pri tem se pojavljajo velike razlike med formalnimi institucionalnimi in organizacijskimi značilnostmi na eni strani in dejanskimi funkcijami“ (Zajc 2000a, 29) na drugi. Zaradi prevelikega poudarka enih funkcij (ki imajo za posledico večjo razvitost), prihaja do manjše razvitosti drugih funkcij oz. prihaja do neuravnoteženosti med različnimi funkcijami. Taka neusklajenost funkcij povzroča nove težave ter zmanjšuje pozitivne učinke vsake od njih (Zajc 2000a).

2.6 PARLAMENTARNE ELITE IN REKRUTACIJA PARLAMENTARNIH ELIT

V tem poglavju bomo opredelili čim več argumentov, s katerimi bomo skušali ovreči oz. potrditi hipotezi (postavljeni na začetku diplomskega dela). Prva hipoteza se glasi: Nižja stopnja rekrutacije političnih elit v zakonodajni veji oblasti prispeva k bolj učinkovitemu delu

²³ V nadaljevanju diplomske naloge bomo raziskovali različno razvitost rekrutacijske funkcije v sodobnih parlamentarnih državah.

parlamenta. Druga hipoteza pa pravi: Nižja stopnja rekrutacije političnih elit v zakonodajni veji oblasti prispeva k bolj stabilnemu delu parlamenta.

Parlamentarna elita je nekakšna "podvrsta" politične elite. V literaturi ne najdemo veliko različnih definicij tega pojma, lahko pa jo preprosto označimo takole: Parlamentarno elito²⁴ predstavljajo poslanci, ki „sestavljajo izredno pomemben del nacionalne politične elite, ki poleg gospodarske in kulturne elite zagotavlja politično stabilnost in dinamiko družbenega razvoja“ (Zajc 2000a, 104). Uvedba parlamentarnega sistema je prinesla oblikovanje demokratičnih predstavniških institucij po načelu enakosti vseh državljanov – to pa pomeni, da imajo vsi državljani možnost, da sodelujejo na volitvah in so izvoljeni v parlament (Zajc 2004, 228). Obstaja pa razlika med poslanci, ki so prvič izvoljeni, ter med poslanci, ki so bili že večkrat izvoljeni. Najpomembnejši del parlamentarne elite namreč predstavljajo tisti poslanci, „ki so izvoljeni večkrat in zagotavljajo nepretrgano delovanje parlamenta“ (Norton v Zajc 2000a, 104).

Dr. Matevž Tomšič v intervjuju parlamentarno elito opredeli pozicijsko ter v širšem smislu. V pozicijskem smislu meni, „da gre za vrh izvršilne veje oblasti, se pravi za tiste parlamentarne predstavnike, ki zasedajo ključne pozicije v tej instituciji: vodstvo parlamenta, predsedniki poslanskih skupin, predsedniki parlamentarnih odborov in komisij“ (glej Prilogo A). V širšem smislu gre za tiste posameznike, „ki imajo ključno besedo pri sprejemanju odločitev v parlamentu“ (glej Prilogo A). Hkrati pa poudarja, da lahko pri opredelitvi parlamentarne elite vključimo tudi kvalitativne kriterije, „v smislu znanja in kompetenc posameznikov pri oblikovanju politik, se pravi, da sem priključimo tiste parlametarce, ki posedujejo te kompetence,“ (glej Prilogo A). Medtem ko v pozicijskem smislu ter v smislu moči parlamentarna elita v Sloveniji obstaja, pa zaradi pomanjkanja parlamentarne tradicije ne obstaja na področju kompetenc oz. kulturnega nivoja.

24 Oblikovanje parlamentarnih elit lahko proučujemo z vidika reprodukcije ter z vidika cirkulacije parlamentarnih elit (Linz in Stepan v Bizjak 2003, 63). V obravnavanju parlamentarnih elit se bomo bolj osredotočili na vidik reprodukcije, saj nas zanima rekrutacija parlamentarnih elit od 1992 leta naprej, ne pa tudi od prvih demokratičnih volitev leta 1990. Cirkulacija parlamentarnih elit se namreč bolj nanaša na čas zamenjave enega režima z drugimi (prve demokratične volitve v Sloveniji so bile osmega aprila 1990). Večjo cirkulacijo elit je namreč pričakovati v primeru, da pride do zamenjave enega sistema z drugim (iz avtoritarnega režima v demokratični in obratno), manjšo cirkulacijo elit pa je pričakovati, če pride le do spremembe znotraj režima - denimo iz ene oblike avtoritarnega režima v drugo vrsto (Bizjak 2003, 63). Hkrati pa obstajajo tudi trije splošni mehanizmi selekcije (Keller v Tomšič 2008, 32): dedno nasledstvo (v smislu podedovanega socialnega statusa), imenovanje „od zgoraj“ (na osnovi posebnih veščin oziroma moralnih kvalitete) ter izvolitev „od spodaj“ (formalna – izbira političnih predstavnikov v parlamentarnih demokracijah). V diplomski nalogi nas ne zanima niti dedno nasledstvo, niti imenovanje „od zgoraj“, temveč imenovanje „od spodaj“.

France Cukjati v intervjuju (glej Prilogo B) pod parlamentarno elito šteje poslance in poslanke, ki imajo največji vpliv na odločitve parlamenta. Obenem pa poudarja, da "to niso vedno najbolj modri, preudarni, razgledani in pokončni poslanci, ampak so tudi tisti, ki znajo pred glasovanjem prepričati druge poslance" (glej Prilogo B). Ob tem pa meni, da slovenski parlament nima parlamentarne elite, temveč poslance, ki izstopajo po kriterijih preudarnosti, razgledanosti in pokončnosti ter jim kot takim občinstvo bolj verjame in zaupa. Večkratna izvolitev po njegovem mnenju ni kriterij za elitnost, saj na ponovno izvolitev preveč vpliva volilni sistem (glej Prilogo B).

Podobno pogled ima tudi tretji intervjuvanec Miran Potrč, ki pod parlamentarno elito v formalnem smislu šteje poslance, ki v Državnem zboru opravljajo vodstvene funkcije, dejansko pa poslance, "ki zaradi vpliva v poslanskih skupinah in strankah pomembno vplivajo na vsebino odločitev Državnega zbora" (glej Prilogo C). Po njegovem mnenju parlamentarna elita v Sloveniji obstaja v omejenem obsegu, saj javnost ne zaznava dovolj pozitivno vlogo poslancev (razen redkih posameznikov). Večkratna izvolitev po njegovem mnenju ni edini kriterij za elitnost, saj morajo poslanci ob tem tudi opravljati kakšne pomembne funkcije ter morajo biti prepoznani kot nosilci določenih politik (glej Prilogo C).

V sodobnih demokratičnih ureditvah se boj za poslance praviloma začne v strankah²⁵ na t.i. strankarskih listah, kjer stranke uvrstijo posameznike, zbrane na podlagi ugleda, sposobnosti, posebnih zaslug, ipd. Pri tem se stranke bolj opirajo na tiste kandidate (ki izpolnjujejo vse naštet elemente), na katere se lahko zanesejo. Kljub temu, da imajo stranke zelo veliko različnih meril, po katerih izbirajo kandidate za parlament, so vendarle volitve tisti končni mehanizem²⁶, ki opravijo zadnjo selekcijo med kandidati znotraj iste stranke ter med različnimi strankami (Zajc 2004, 230). „Na ta način se v parlament izbirajo (rekrutirajo) ljudje, ki so skoraj praviloma sposobnejši oblikovati in argumentirati zahteve ter prodornejši pri njihovem uveljavljanju“ (Zajc 2000a, 105).

V sodobnih državah parlamentarne elite predstavljajo predvsem poslanci, ki jim opravljanje poslanskega dela skozi več mandatov pomeni življenjsko kariero in so zato pripravljeni temu

25 „Dokler je politika monopol političnih strank, je vsak posameznik in vsaka organizacija prisiljena posredovati v politiki samo preko stranke“ (Lukšič 1994, 28).

26 Pri tem je zelo pomemben volilni sistem, saj imajo pri nekaterih volilnih sistemih stranke večji vpliv pri rekrutiranju kandidatov za parlament v primerjavi z drugimi. Tukaj mislimo predvsem na nacionalne liste, ki so bile v Sloveniji prisotne do parlamentarnih volitev leta 2000 ter na različne kombinacije večinskega oziroma proporcionalnega sistema. Vendar vpliv volilnih sistemov na oblikovanje parlamentarne elite ni tema naše diplomskega dela, tako da se v podrobnosti ne bomo spuščali.

marsikaj podrediti (čas, denar, ipd.) ter sprejeti posebne zadolžitve. Ena izmed takih držav je zagotovo Velika Britanija, za katero je značilna nizka stopnja rekrutacije elit v parlamentu oziroma velik odstotek ponovne izvoljenosti²⁷. „Kljub strankarski razdeljenosti poslanske elite pomembno sodelujejo pri postavljanju ciljev nacionalnega razvoja in oblikovanju dolgoročnih politik, hkrati pa določajo ritem in stabilnost dela parlamentov. V posameznih primerih si prizadevajo pritegniti javnost za doseganje pomembnih ciljev, včasih pa opozarjajo na dejanske zmogljivosti parlamentov ter meje in zmožnosti parlamentarnega urejanja“ (Zajc 2000a, 106).

Zrelo parlamentarno elito sestavljajo poslanci, ki so bili dvakrat oz. večkrat izvoljeni. Njene bistvene značilnosti so „dobro poznavanje zakonodajne procedure, obvladovanje modernih pogajalskih tehnik in načinov pridobivanja informacij, sposobnost prepoznavanja povezanosti med različnimi interesi, hitrost zavzemanja stališč in oblikovanja alternativnih predlogov ter umetnost oblikovanja kompromisov“ (Zajc 2000a, 105). Temu v intervjuju pritruje tudi dr. Matevž Tomšič, saj imajo ti poslanci „največ izkušenj s političnim delom, ponavadi pa tudi najbolj razširjeno omrežje kontaktov“ (glej Prilogo A). Hkrati je tako zrela parlamentarna elita dobro povezana z volivci ter večša komuniciranja z mediji. Od kakovosti parlamentarne elite pa je odvisno celotno delo v parlamentu: od sposobnosti oblikovanja soglasja o ključnih nacionalnih interesih, uspešnosti razreševanja konfliktov, kakovosti politik, ki se oblikujejo v parlamentu, pa vse do mednarodnega ugleda in teže države (Zajc 2000a, 105; Zajc 2004, 230).

Zrela parlamentarna elita je tudi „sposobna prenesti neodvisno kritiko in jo sprejema kot državotvorni prispevek. Tako sprejema tudi intelektualno kritiko, katere predmet je delovanje političnega sistema, razmerje med posameznimi vejami oblasti, odgovornost koalicije ali opozicije, učinkovitost parlamenta in njegovih delovnih teles itd.“ (Zajc 2004, 231). S sprejemanjem kritike dokazuje, da je zmožna komunikacije ter oblikovanja stališč in kompromisov tudi z različno mislečimi posamezniki iz civilne družbe, kar „pomembno prispeva h kulturi dialoga v družbi. Tako se zmanjšuje konfliktnost in ustvarjajo širše možnosti za oblikovanje soglasja“ (Zajc 2000a, 106).

Stabilnost in učinkovitost parlamenta je sicer zelo težko meriti, se pa izraža skozi dobro planiranje dela, stabilnost postopkov in predvidljivost ter kvaliteto odločitev. „Predpogoj za to

27 Več o tem v poglavju diplomskega dela, kjer bomo pregledali nekaj izbranih Evropskih držav.

je „institucionalno znanje“, ki ga v veliki meri zagotavljajo poslanci, ki so izvoljeni v več zaporednih mandatih“ (Zajc 2000b, 109). Ti namreč najbolj obvladajo večšine „parlamentarnega razpravljanja, pogajanja ter razreševanja konfliktov ter umetnost ustvarjanja kompromisov“ (Zajc 2000b, 109). Pri tem je potrebno poudariti, da je „institucionalno znanje“ le en vidik, ki vpliva na stabilnost in učinkovitost parlamenta. Učinkovito in stabilno delo parlamenta je odvisno tudi od vrste drugih dejavnikov. Zagotovo je odvisno od tega, ali so vse podporne službe visoko usposobljene. Kaj pomaga visok delež ponovno izvoljenih poslancev, če poslanci nimajo pri svojem delu strokovne podpore. Učinkovitost in stabilnost parlamenta je odvisna tudi od stabilnosti oz. trdnosti koalicije. Če koalicija ni tako stabilna (šibka večina v parlamentu), potem je tudi učinkovitost in stabilnost parlamenta nižja, v primerjavi s stabilno koalicijo. Po mnenju Mirana Potrča, dolgoletnega poslanca Državnega zbora Republike Slovenije, so glavne prednosti poslancev, izvoljenih v več zaporednih mandatih, izkušnje, poznavanje tehnologije dela v državnem zboru, večji javni vpliv, poznavanje ljudi, s katerimi lahko preverja predloge in rešitve (glej Prilogo C). Brez „institucionalnega znanja“ parlament ne bi mogel sam po sebi zagotavljati potrebne učinkovitosti, predvidljivosti in kakovosti odločitev, zlasti tistih, ki so poveze z dolgoročnimi politikami (Zajc 2000c, 148). Obenem pa taki poslanci, poleg poznavanja formalnih proceduralnih pravil, poznajo tudi vrsto neformalnih pravil parlamentarnega obnašanja, ki niso opredeljeni v poslovniku (Zajc 2000b, 109). Tudi vsebina poslovnika vpliva na stabilnost in učinkovitost parlamenta. Preprost in jasen poslovnik zagotovo pripomore k večji stabilnosti in učinkovitosti parlamenta, v primerjavi z slabo napisanim poslovnikom. Po mnenju Franceta Cukjatića, dolgoletnega poslanca (in tudi bivšega predsednika) Državnega zbora RS, vsak na novo izvoljeni poslanec potrebuje kakšno leto, da spozna kako parlament deluje in najmanj dve leti, „da spozna politično dimenzijo področja, ki se mu s članstvom v delovnih telesih bolje posveti“ (glej Prilogo B). Zrela parlamentarna elita po njegovem mnenju takoj ob nastopu mandata učinkovito poprime za delo. Taki poslanci „na podlagi izkušenj iz prejšnjih mandatov tudi hitro odkrijejo napake in pasti lepo zapakiranih predlogov, ki se zdijo novi, so pa bili morda že v prejšnjem mandatu predlagani in temeljito obdelani, raztrgani in zavrnjeni“ (glej Prilogo B). Sociolog dr. Matevž Tomšič pa glavne prednosti vidi v izkušnjah, poznavanju tematik in postopkov ter kontakti z relevantnimi političnimi akterji (glej Prilogo A). Skratka, zrela parlamentarna elita „pomembno določa tako ritem in stabilnost parlamentarnega dela kot tudi njegovo predvidljivost in učinkovitost“ (Zajc 2000c, 148).

Vsi trije intervjuvanci poudarjajo tudi morebitne slabosti zrele parlamentarne elite. Dr. Matevž Tomšič vidi slabosti v izoliranosti od okolja, občutja nenadomestljivosti in samozadostnosti ter neodzivnosti za impulze iz okolja (glej Prilogo A). Tudi Miran Potrč omenja naveličanost takih poslancev oz. prepričanje, da že poznajo vse probleme in da poglobljanje v možne rešitve ni več potrebno (glej Prilogo C). Vsi intervjuvanci tudi poudarjajo, da nobena skrajnost ni dobra. Medtem ko France Cukjati meni, da bi za stabilnost in učinkovitost parlamenta morala biti ponovno izvoljena večina oz. vsaj polovica poslancev (glej Prilogo B), bi Miran Potrč štel za koristno, da v nobenem mandatu ne bi bilo več kot ena tretjina novih poslancev. Miran Potrč nadalje meni pravi, da je optimalna doba opravljanja poslanskega dela tri do pet mandatov (glej Prilogo C), medtem ko France Cukjati meni, da dva do trije mandati zadostujejo (glej Prilogo B).

V tranzicijskih državah²⁸ „se po dolgem obdobju prevlade enostranskih ideoloških meril za izbiranje predstavnikov prvič oblikuje moderna parlamentarno-vladna elita“ (Zajc 2000a, 106). „Medtem ko so politične in parlamentarne elite v zahodnih demokracijah oblikovale v neprekinjenem povojnem obdobju, pa člani novih demokratičnih parlamentov v srednji Evropi niso mogli hitro pridobiti izkušenj“ (Zajc 2000c, 149). Nove parlamentarne elite so bile ponavadi izbrane na podlagi neizoblikovanih meril strank (važno je načelo „samo da je naš“) in velikokrat niso vzpostavile stikov s strokovnimi kadri zaradi strahu, da bi jih le-ti izpodrinili. Raje so se zanašali na svoje notranje kadre, ki po strokovnosti niso nujno najboljši (Zajc 2004, 232). Poleg tega, da so nove elite v državah Vzhodne in Srednje Evrope manj strokovno usposobljene, tudi ne uživajo velikega ugleda med volivci, saj je bila v preteklem obdobju politična elita odtujena (v realsocialističnem obdobju politična elita ni bila odvisna od volje državljanov), skorumpirana, ipd. (Zajc 2000a, 107).

Naslednja značilnost nove parlamentarne elite je tudi „nizka stopnja njene reprodukcije. V Sloveniji in tudi v drugih državah srednje Evrope je še vedno nižja kot na Zahodu“ (Zajc 2000c, 149). Kot piše Zajc, tako majhni odstotki ponovne izvoljenosti (v primerjavi s parlamenti z daljšo in neprekinjeno tradicijo), „ne prispevajo k večji stabilnosti dela in predvidljivosti odločanja, prav gotovo pa vplivajo tudi na kakovost sprejetih odločitev“ (Zajc 2000c, 149). Novim poslancem se zaradi neizkušenosti ter nenavajenosti na parlamentarno okolje (zlasti še v razmerah ko veliko določb postopka še ni dovolj preizkušenih) zdi, kot da postopki potekajo „na novo“. Dolgoletni poslanec Miran Potrč meni, da na novo izvoljeni

28 Gre za države Vzhodne in Srednje Evrope (med katere spada tudi Slovenija). Nekatere države Srednje Evrope (Madžarska, Češka in Poljska) smo izbrali za analizo v empiričnem delu diplomskega dela.

poslanec, ki nima izkušenj v javnem delovanju, „brez pomoči kolegov v poslanski skupini, ne more uspešno delovati“ (glej Prilogo B).

Ob koncu poglavja lahko ugotovimo, da na stabilnost in učinkovitost parlamenta, poleg deleža ponovno izvoljenih poslancev, vpliva tudi (ne)strokovnost podpornih služb oz. generalnega sekretariata, stabilnost koalicije in poslovniki. V nadaljevanju diplomskega dela bomo analizirali ponovno izvoljenost poslancev izbranih držav srednje Evrope (Madžarska, Češka in Poljska) na eni strani, ter zahodne Evrope (Velika Britanija, Nemčija in Švedska) na drugi, ter poskušali na eno oz. na drugo stran umestiti tudi Slovenijo.

3 ANALIZA STANJA

3.1 REKRUTACIJA PARLAMENTARNIH ELIT V SLOVENIJI

V osemnajstih letih, od uvedbe parlamentarnega sistema v Sloveniji pa vse do danes, so volitve v Državni zbor potekale petkrat. Za celovito osvetlitev rekrutacije parlamentarnih elit v Sloveniji je potrebno pogledati tudi kako so se je iz mandata v mandat gibala podpora strankam. To je potrebno predvsem zaradi raziskave, ki se nanaša na število ponovno izvoljenih poslancev po poslanskih skupinah skozi mandate. Od leta 1992 pa vse do leta 2008 smo bili na strankarskem področju v Sloveniji priča zelo razgibani podpori strankam. Medtem, ko je denimo danes vodilna stranka v Sloveniji (Socialni demokrati), še v prejšnjem mandatu (2004–2008) imela približno dve tretjini manj mandatov (glej Tabelo 3.4 in Tabelo 3.5), je imela druga koalicijska stranka (Liberalna demokracija Slovenije) v prejšnjem mandatu približno petkrat več mandatov (glej Tabelo 3.4 in Tabelo 3.5). Ravno zaradi takšnih in podobnih velikih sprememb v podpori strankam, je ta pregled nujno potreben za celovito razumevanje ponovno izvoljenih poslancev po poslanskih skupinah skozi mandate. Če je namreč stranka na parlamentarnih volitvah dobila izdatno nižjo podporo v primerjavi s prejšnjimi volitvami, je logično pričakovati, da bo tudi število ponovno izvoljenih poslancev manjše. Zato bomo v tem poglavju najprej naredili kratek pregled vseh mandatov (število strank ter število sedežev v parlamentu, koalicije, ipd.) ter se po kratkem pregledu posameznega mandata še posebej osredotočili na rekrutacijo političnih elit v zakonodajni veji oblasti oziroma na delež ponovno izvoljenih poslancev po posameznih mandatih.

Mandatno obdobje 1992–1996

Decembra 1992 so volitve za državni zbor prinesle precej spremenjeno politično razporeditev v primerjavi z volitvami leta 1990. „Zmagovalec volitev je bila LDS z dr. Drnovškom na čelu (22 mandatov). Dobro sta se odrezali še v Združeno listo socialnih demokratov preimenovana stranka prenovljenih komunistov (14 mandatov) in Slovenski krščanski demokrati (15 mandatov)“ (Prunk 2002a, 217). Slovenska ljudska stranka je dobila 10 mandatov, Zeleni 5 mandatov, medtem ko sta največja poraženca volitev Demokratska stranka in Socialdemokrati dobila 10 oziroma 5 mandatov. Največje presenečenje volitev pa je predstavljala Slovenska nacionalna stranka z 12 mandati (glej Tabelo 3.1).

Prišlo je do oblikovanja koalicije, „ki je bila le deloma posledica samih volilnih rezultatov – tri največje stranke, od katerih vsaka zastopa posebno „idejno družino“ ali strankarski blok, so dobile večino glasov. Nastanek takšne koalicije strank (v katero je bila pritegnjena tudi precej manjša stranka Socialnih demokratov), ki so si programsko povsem različne, je v precejšnji meri rezultat ocen, da naj bi na način umirili spore in poskrbeli za stabilizacijo“ (Zajc 1994, 78). Koalicijo so torej sestavljale LDS (Liberalno demokratska stranka), SKD, ZLSD in SDSS. Ta poteza je dr. Janezu Drnovšku prinesla „aplavz na domači in mednarodni sceni“ (Prunk 2002b, 149).

Tabela 3.1: Parlamentarne politične stranke po volitvah 1992

Politična stranka	Delež glasov	Število mandatorov
Liberalno demokratska stranka (LDS)	23,46	22
Slovenski krščanski demokrati (SKD)	14,51	15
Združena lista (ZL)	13,58	14
Slovenska nacionalna stranka (SNS)	10,02	12
Slovenska ljudska stranka (SLS)	8,69	10
Demokratska stranka (DS)	5,01	6
Zeleni Slovenije (ZS)	3,7	5
Socialdemokratska stranka Slovenije (SDSS)	3,34	2
Predstavnik narodnih skupnosti	/	2

Vir: Državna volilna komisija (2008).

Mandatno obdobje 1996–2000

Novembra 1996 je na volitvah (glej Tabelo 3.2) „zmagala LDS (celo z boljšim rezultatom kot leta 1992), na drugo mesto se je povzpela SLS, tretje mesto pa je osvojila SDS, ki pa je dobila premalo glasov, da bi lahko LDS resneje ogrozila. V parlament so vstopile še SKD in ZLSD – članice minule vladne koalicije – ter SNS in DeSUS“ (Brezovšek in drugi 2008, 186). „Če pogledamo skupni izid so pomladne stranke zmagale proti postkomunističnim s prednostjo dobrega odstotka oziroma s 45,12% proti 43,59% odstotka ter dobile 45 mandatorov nasproti 43“ (Prunk in drugi 2006, 288). Manjšinska poslanca (ki jima pripadata 2 mandata) sta se postavila na stran postkomunističnega bloka, tako da se je nakazovala pat pozicija (45:45). Po številnih zapletih je bil 9. januarja za mandatarja izvoljen dr. Janez Drnovšek s podporo Cirila

Pucka iz SKD. 27. februarja (skoraj cele štiri mesece po volitvah) je bila izvoljena nova koalicijska vlada LDS in SLS (Prunk in drugi 2006, 290). Pridružila se jima je še manjša stranka DeSUS.

Vendar vlada ni trajala do konca mandata, temveč le do 7. junija 2000. Dva meseca prej je namreč prišlo do združitve Slovenske ljudske stranke (SLS) in Slovenskih krščanskih demokratov (SKD), kar je pomenilo, da je SLS izstopila iz vlade. S tem pa je imela koalicija le še 30 glasov podpore v Državnem zboru RS, LDS pa ni mogla sestaviti nove vlade, zato je bil v začetku maja (na predlog SDS, SLS in SKD) s 46 glasovi za mandatarja izvoljen dr. Andrej Bajuk. Do izvolitve vlade pa je prišlo junija 2000 z minimalno večino 46 glasov poslancev, s katero pa je izjemno težko delovati. Nova vlada je tako trajala od 7. junija 2000 pa do 30. novembra 2000 (Brezovšek in drugi 2008, 186–187). „Oblast v Sloveniji je prvič po desetih letih prevzela jasno oblikovana politična opcija“ (Brezovšek in drugi 2008, 187).

Tabela 3.2: Parlamentarne politične stranke po volitvah 1996

Politična stranka	Delež glasov	Število mandatov
Liberalna demokracija Slovenije (LDS)	27,01	25
Slovenska ljudska stranka (SLS)	19,38	19
Socialdemokratska stranka Slovenije (SDSS)	16,13	16
Slovenski krščanski demokrati (SKD)	9,62	10
Združena lista socialdemokratov (ZLSD)	9,03	9
Demokratska stranka upokojencev (DeSUS)	4,32	5
Slovenska nacionalna stranka (SNS)	3,22	4
Predstavnik narodnih skupnosti	/	2

Vir: Državna volilna komisija (2008).

Mandatno obdobje 2000–2004

„Tretje volitve v državni zbor leta 2000 so potekale v obdobju, ko naj bi Slovenija po vrsti gospodarskih in drugih kazalcev iz tranzicije že prešla v fazo konsolidacije demokracije in se v veliki meri povezala z razvito Evropo“ (Zajc 2002, 90). Tokratne volitve so prinesle kar nekaj sprememb in novosti. Poslanci so namreč konec julija 2000 sprejeli nov Zakon o volitvah v DZ, „ki je posegel v 80. člen ustave ter vanj vključil 4% volilni prag za stranke in nekoliko spremenil preračunavanje glasov v poslanske stolčke po zmanjšanem t.i. Droopovem količniku, ki omogoča razdelitev več neposrednih mandatov“ (Prunk in drugi 2006, 319).

Sočasno pa je prišlo tudi do ukinitve nacionalnih list²⁹, s katerim se je preprečilo „strankarsko kuhinjo, ki bi posegala v prerazdeljevanje preostalih mest kandidatom mimo volivcev“ (Prunk in drugi 2006, 319).

Rezultat volitev je bil v skladu z javnomnenjskimi napovedmi, ki so izražale premoč LDS ter precejšnje zaostajanje ostalih strank. LDS je dobila največji odstotek glasov doslej, in sicer 36% (glej Tabelo 3.3) oziroma 34 poslanskih mandatov. Druga največja stranka ji je sledila daleč zadaj – SDS je dobila 16% glasov oziroma 14 poslanskih sedežev (v primerjavi s prejšnjim mandatom je izgubila 2 mandata). Največja poraženka volitev je bila SLS+SKD Slovenska ljudska stranka, ki je dobila le 9 poslanskih mandatov oz. 10 mandatov manj v primerjavi s prejšnjim mandatom. Združena lista socialnih demokratov je z 11 sedeži v primerjavi s prejšnjim mandatom izboljšala svoj rezultat, Nova Slovenija pa je samo v dveh mesecih od svojega nastanka uspela mobilizirati kar dobrih 8% volivcev. Tukaj sta še DeSUS in SNS s po 4 mandati ter veliko presenečenje volitev Stranka mladih Slovenije (SMS), ki je v svojem prvem nastopu na volitvah prejela 4,39% glasov volivcev, kar pomeni, da je komaj prestopila volilni prag.

Tabela 3.3: Parlamentarne politične stranke po volitvah 2000

Politična stranka	Delež glasov	Število mandatov
Liberalna demokracija Slovenije (LDS)	36,26	34
Socialdemokratska stranka Slovenije (SDSS)	15,81	14
Združena lista socialdemokratov (ZLSD)	12,08	11
SLS+SKD Slovenska ljudska stranka	9,54	9
Nova Slovenija (NSi)	8,66	8
Demokratska stranka upokojencev (DeSUS)	5,17	4
Stranka mladih Slovenije (SMS)	4,39	4
Slovenska nacionalna stranka (SNS)	3,34	4
Predstavnik narodnih skupnosti	/	2

Vir: Državna volilna komisija (2008).

29 Določba, ki je dopuščala nacionalne liste se „po ustavnem zakonu o dopolnitvi 80. člena ustave ne uporablja več, ker je v nasprotju z načelom personalizacije volitev, določenem v dopolnitvi 80. člena ustave, po katerem imajo volivci odločilen vpliv na dodelitev mandatov kandidatom“ (Grad in drugi 2000, 59).

Mandatno obdobje 2004–2008

Četrte volitve v Državni zbor RS so prinesle preobrat na političnem prizorišču. Kljub temu, da so vse predvolilne javnomnenjske raziskave napovedovale na precejšnjo izenačenost med SDS in LDS (prevladovalo je mnenje da bo LDS kljub precej tesnemu izidu prva favoritka volitev), se je na volitvah obrnilo precej drugače (glej Tabelo 3.4). SDS je s skoraj tremi desetlinami glasov volivcev postala nesporna zmagovalka, LDS pa kljub drugemu mestu velika poraženka, saj je od leta 1992 nepretrgoma vodila državo. ZLSD (med mandatom je spremenila ime v SD – Socialni demokrati) ni dosegla bistvenega napredka v primerjavi s prejšnjimi volitvami (izgubila je eno poslansko mesto) ter tako zasedla tretje mesto. Nova Slovenija ni ponovila rezultata z volitev v Evropski parlament (NSi je bila zmagovalka), saj je dosegla dobrih 9% oziroma devet poslanskih mest. Sledila ji je SLS s 6,82% glasov volivcev oziroma z dvema sedežema manj. Tako lahko ugotovimo, „da se je SDS v mandatu 2004–2008 vzpostavila kot nesporna voditeljica svojega bloka in zato tudi pobirala glasove, ki bi sicer lahko šli njunima prej omenjenima partnericama“ (Brezovšek in drugi 2008, 190). Medtem, ko je v primerjavi s prejšnjimi volitvami svoj rezultat izboljšala SNS (dobila je dva poslanska sedeža več), je DeSUS za las ujela volilni prag (4,04%), s katerim ni dosegla bistvenega premika.

Že takoj po volitvah je bilo znano bodoče jedro koalicije (Koalicija Slovenija – SDS in NSi ter SLS), vprašanje je bilo samo katera stranka se jim bo pridružila, saj za vladanje niso imele dovolj glasov v državnem zboru (45 glasov). Tako se je začelo pogajanje za vstop v koalicijo z vsemi ostalimi strankami, najbolj resna pogajanja pa so potekala s stranko DeSUS. ZLSD, LDS in SNS so namreč že takoj po volitvah napovedovale opozicijsko držo. V skladu s pričakovanji je 9. novembra 2004 s 57 glasovi podpore novi mandatar postal Janez Janša. Podpore sta mu poleg SDS, NSi, SLS in DeSUS dala še oba poslanca narodnih skupnosti, medtem ko so v SNS napovedovali glasovanje po svoji vesti, LDS in ZLSD pa so mu podporo odklonili. Nova ministrska ekipa pa je bila potrjena 3. decembra z 51 glasovi podpore (Brezovšek in drugi 2008, 191).

Tabela 3.4: Parlamentarne politične stranke po volitvah 2004

Politična stranka	Delež glasov	Število mandatov
Slovenska demokratska stranka (SDS)	29,08	29
Liberalna demokracija Slovenije (LDS)	22,8	23
Združena lista socialnih demokratov (ZLSD)	10,17	10
Nova Slovenija – krščanska ljudska stranka (NSi)	9,09	9
Slovenska ljudska stranka (SLS)	6,82	7
Slovenska nacionalna stranka (SNS)	6,27	6
Demokratska stranka upokojencev (DeSUS)	4,04	4
Predstavnik narodnih skupnosti	/	2

Vir: Državna volilna komisija (2008).

Mandatno obdobje 2008–2012

Pete volitve v državni zbor, ki so potekale 21. septembra 2008, so v skladu z javnomnenjskimi raziskavami pred volitvami, ki so napovedovale veliko izenačenost³⁰ Socialnih demokratov in Slovenske demokratske stranke, prinesle tesno zmago Socialnim demokratom (glej Tabelo 3.5), ki so prejeli 30,45% glasov volivcev oziroma 29 poslanskih mest. Drugo mesto je osvojila SDS, ki je prejela le dober odstotek manj (29,26%) v primerjavi z zmagovalko volitev oziroma 28 mandatov. Daleč za njima se je uvrstila stranka Zares³¹, ki je prejela 9,37% oziroma 9 poslanskih sedežev, kar je za novoustanovljeno stranko nedvomno zelo velik uspeh. Sledi stranka DeSUS, ki je popravila svoj izid v primerjavi s prejšnjim mandatom (DeSUS je za las ujela volilni prag), saj je z 7,45% glasov volivcev dosegla skoraj še enkrat več mandatov (7 mandatov). S 5,40% glasov ji sledi Slovenska nacionalna stranka, za njo pa se je uvrstila stranka SLS, ki je nastopila skupaj s skoraj že pozabljeno SMS. Z enakim odstotkom kot SLS+SMS (5,21%) se je na zadnje mesto uvrstila LDS s petimi poslanskimi sedeži, kar je zagotovo največje razočaranje med vsemi strankami (v primerjavi s prejšnjim mandatom je izgubila slabih 18% oz. kar 18 poslanskih mest). Slaba uvrstitev nekoč mogočne LDS je posledica velikega osipa vidnih članov (v času vlade Janeza

30 Agencija Ninamedia (ankete opravlja za časopis Dnevnik) je tako stranki SDS namerila 23,3%, SD pa 23,3%, Delo Stik (ankete opravlja za časopis Delo) je stranki SDS nameril 22,0%, SD pa 23,8% (Wikipedia 2008).

31 Stranka Zares – nova politika je nastala na pogorišču nekdanje LDS. LDS se je namreč zaradi velikih nesoglasij znotraj stranke (predvsem kot posledica poraza na volitvah 2004) razbila. Velik del vidnih članov stranke, z Gregorjem Golobičem (bivši generalni sekretar LDS) na čelu, je ustanovilo novo stranko Zares – nova politika.

Janše), ki so prestopili v stranko Socialnih demokratov oziroma ustanovili stranko Zares – Novo politiko.

Ker je t.i. „levi trojček“ (SD, LDS in Zares) že pred volitvami nastopal skupaj, ni bilo nikakršne dileme, kdo se bo v koaliciji pridružil zmagovalni stranki. Dilema je bila samo glede četrte stranke, saj imajo SD, LDS in Zares skupaj le 43 poslanskih mest (glej Tabelo 3.5). Medtem ko je SLS povabilo zavrnila (Slovenske demokratske stranke formalno sploh niso vabili v koalicijo), je to sprejel DeSUS, ki se je s svojimi sedmimi poslanskimi sedeži pridružil Socialnim demokratom, Liberalni demokraciji Slovenije in Zaresu. V skladu s pričakovanji je 7. novembra 2008 v Državnem zboru RS za novega mandatarja potrjen Borut Pahor, 21. novembra pa še 9. vlada Republike Slovenije, s 56 glasovi za in 30 proti.

Tabela 3.5: Parlamentarne politične stranke po volitvah 2008

Politična stranka	Delež glasov	Število mandatov
Socialni demokrati (SD)	30,45	29
Slovenska demokratska stranka (SDS)	29,26	28
Zares – nova politika	9,37	9
Demokratska stranka upokojencev (DeSUS)	7,45	7
Slovenska nacionalna stranka (SNS)	5,4	5
SLS+SMS	5,21	5
Liberalna demokracija Slovenije (LDS)	5,21	5
Predstavnik narodnih skupnosti	/	2

Vir: Državna volilna komisija (2010).

V nadaljevanju poglavja pa se bomo posvetili rekrutaciji političnih elit v Državni zbor RS oz. ponovni izvoljenosti poslancev³² (v dveh zaporednih mandatnih obdobjih) od leta 1992 pa vse do leta 2008.

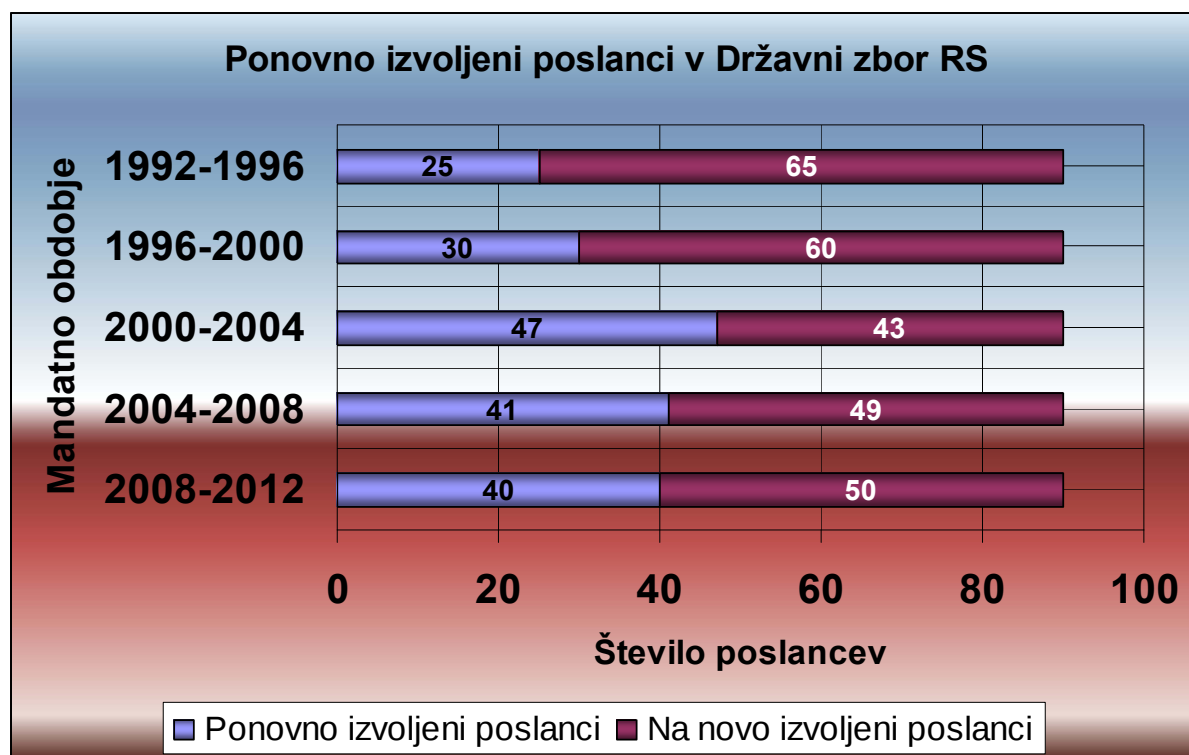
32 Pri tem bi rad poudaril na možna odstopanja deležev ponovno izvoljenih poslancev z uradnimi podatki Državnega zbora RS (različne publikacije), saj sem poslance lastnoročno štel. vzela sem poslance, ki so bili člani državnega zbora na dan konstitutivne seje (med poslance sem torej štel tudi tiste, ki so kasneje odšli v vlado ali pa na kakšne druge nezdružljive funkcije oz. so odstopili ali pa umrli).

Tabela 3.6: Ponovno izvoljeni poslanci v Državni zbor RS od 1992 do 2008

Mandatno obdobje	Volilna udeležba	Število poslancev	Ponovno izvoljeni poslanci	Na novo izvoljeni poslanci	Delež znova izvoljenih
1992–1996	85,60%	90	25	65	27,77%
1996–2000	73,70%	90	30	60	33,33%
2000–2004	70,14%	90	47	43	52,22%
2004–2008	60,65%	90	41	49	45,55%
2008–2012	63,10%	90	40	50	44,44%

Vir: Državni zbor RS, Državni zbor RS (1995), Državni zbor RS (1996), Državni zbor RS (2000), Državni zbor (2001), Državni zbor (2002), Državni zbor RS (2004), Državni zbor RS (2004), Državni zbor RS (2005), Državni zbor RS (2007) in Državna volilna komisija (2008).

Graf 3.1: Ponovno izvoljeni poslanci v Državni zbor RS od 1992 do 2008

Vir: Državni zbor RS, Državni zbor RS (1995), Državni zbor RS (1996), Državni zbor RS (2000), Državni zbor (2001), Državni zbor (2002), Državni zbor RS (2004), Državni zbor RS (2004), Državni zbor RS (2005), Državni zbor RS (2007) in Državna volilna komisija (2008).

Mandatno obdobje 1992–1996

Med vsemi izvoljenimi poslanci je bilo v državni zbor (v primerjavi z volitvami aprila 1990 v tridomno Skupščino Republike Slovenije) ponovno izvoljenih 25 poslancev³³, kar predstavlja slabih 11% odstotka vseh poslancev prejšnjega mandata, ki pa znotraj, zdaj 90-članskega parlamenta, predstavljajo 27,77% (glej Tabelo 3.6) oziroma 25 ponovno izvoljenih poslancev (65 poslancev je bilo na novo izvoljenih). Pri tem je potrebno dodati, da smo v primerjavo vzeli poslance, ki so začeli mandat, torej izvoljene poslance na dan volitev 6. decembra 1992 oziroma na dan konstitutivne seje Državnega zbora 23. decembra 1992. Med opravljanjem poslanske funkcije so se namreč, zaradi nezdržljivosti s funkcijo predsednika vlade, ministra ter državnega sekretarja oz. smrti ali odstopa, določeni poslanci zamenjali³⁴. Najnižji delež (v primerjavi z ostalimi mandati) ponovno izvoljenih poslancev 27,77% (glej Graf 3.1) je razumljiv in logičen, saj so prve volitve v državni zbor pomenile prelom z dotedanjim sistemom. Leta 1990 je bila namreč izvoljena tridomna Skupščina RS, ki je štela 240 poslancev (80+80+80), 27,77% ponovne izvoljenosti poslancev tako zajema ponovno izvoljenost delegatov iz vseh treh zborov Skupščine RS. Ker v diplomski nalogi nisem obravnaval tudi tridomne skupščine, težko karkoli primerjamo, saj bodo šele naslednje volitve pravi pokazatelj stopnje rekrutacije političnih elit v zakonodajni veji oblasti.

Mandatno obdobje 1996–2000

V mandatu 1996–2000 se je v primerjavi s prejšnjim mandatom delež ponovno izvoljenih poslancev dvignil na 33,33% (glej Tabelo 3.6) oziroma 30 poslancev³⁵, kar je še vedno zelo nizek odstotek v primerjavi z naslednjimi mandati. Na splošno je delež tistih poslancev, ki so

33 Ponovno izvoljeni poslanci so: Tone Anderlič, France Bučar, Janez Janša, Štefan Kociper, Janez Kopač, Lev Kreft, Mihaela Logar, Borut Pahor, Anton Peršak, Lojze Peterle, Marjan Podobnik, Ignac Polajnar, Franc Potočnik, Miran Potrč, Žarko Pregelj, Vitodrag Pukl, Izidor Rejc, Jožef Školč, Zoran Thaler, Ludvik Toplak, Franc Zagožen (Državni zbor RS v 1. mandatnem obdobju).

34 Poslanci, ki so odšli bodisi za predsednika vlade, ministra, državnega sekretarja, oziroma so umrli ali odstopili so: Rado Bohinc, Janez Drnovšek, Janez Janša, Davorin Kračun, Lojze Peterle, Ciril Pucko Herman Rigelnik, Dimitrij Rupel, Zoran Thaler, Ludvik Toplak, Jaša Zlobec. Namesto njih so funkcijo poslanca prevzeli: Ljerka Bizilj, Vida Čadonič-Špelič, Ivo Hvalica, Janez Jug, Janez Kocjančič, Rudi Moge, Matjaž Peskar, Peter Petrovič, Jože Rajšp, Marjan Šetinc, Janez Vindiš (Državni zbor RS v prvem mandatnem obdobju).

35 Poslanci, ki so bili ponovno izvoljeni (v primerjavi s prejšnjim mandatom) so: Anton Anderlič, Roberto Batelli, Igor Bavčar, Polonca Dobrajc, Janez Drnovšek, Geza Džuban, Benjamin Henigman, Franc (Feri) Horvat, Branko Janc, Janez Janša, Zmago Jelinčič, Milan Jerič, Janez Kopač, Rafael Kužnik, Jurij Malovrh, Miroslav Mozetič, Borut Pahor, Tone Partljič, Lojze Peterle, Janez Podobnik, Marjan Podobnik, Franc Potočnik, Miran Potrč, Maria Pozsonec, Ciril Pucko, Izidor Rejc, Ciril Ribičič, Jožef Školč, Zoran Thaler, Franc Zagožen (Državni zbor RS v 2. mandatnem obdobju).

s seboj prinesli t.i. „institucionalno znanje“, ki je nujno potrebno za čim bolj tekoče in učinkovito delovanje državnega zbora, precej majhen. Pri tem je spet potrebno dodati, da smo vzeli poslance, ki so začeli mandat, torej poslance na dan konstituiranja Državnega zbora 28. novembra 1996. Med mandatom je namreč veliko poslancev zaradi takšnih in drugačnih razlogov (predsednik vlade, minister, državni sekretar, smrt in odstop) zapustilo mesto poslanca³⁶. Kot že rečeno je 33,33% ponovno izvoljenih poslancev zelo nizek odstotek (sicer je moč zaznati trend naraščanja deleža, kar priča o utrjevanju parlamentarne elite in demokracije pri nas), kar lahko pripišemo veliki strankarski nestabilnosti v prejšnjem mandatu, saj se je veliko strank združevalo, nastalo je kar nekaj novih strank, nekatere stranke pa so tudi poniknile. Posledica tega je bilo manjše zaupanje v stranke oziroma manjša kontinuiteta dela v Državnem zboru RS. Če ta delež primerjamo z izbranimi državami Srednje Evrope (Madžarska, Češka in Poljska) v primerljivem obdobju, je ta delež manjši, če pa primerjamo še z izbranimi državami Zahodne Evrope (Velika Britanija, Nemčija in Švedska), pa je ta delež izrazito majhen³⁷. „Ti deleži so manjši od ustreznih deležev v parlamentih z daljšo in neprekinjeno tradicijo“ (Zajc 2000b, 110).

Mandatno obdobje 2000–2004

Zelo pomembna značilnost tega mandata je veliko povečanje deleža ponovno izvoljenih poslancev (na dan konstitutivne seje Državnega zbora RS 27. oktobra 2000) v primerjavi s prejšnjim mandatom: od 33,33% na 52,22% (povečanje za slabih 19%) oz. od 30 ponovno izvoljenih poslancev pa do 47³⁸ ponovno izvoljenih. Do takega premika je prišlo „kljub velikim spremembam v volilni podpori posameznim prejšnjim strankam, pojavu novih strank in odpravi strankarskih list“ (Zajc 2002, 86). Ponovno bi omenili, da je prišlo pred volitvami

36 Poslanci, ki so zasedli mesta v vladi so: Igor Bavčar, Anton Bergauer, Metod Dragonja, Janez Drnovšek, Slavko Gaber, Janez Janša, Alojz Kovše, Lojze Peterle, Marjan Podobnik, Ciril Smrkolj, Jožef Školč, Zoran Thaler, Jože Zagožen. Nadomestili so jih naslednji poslanci: Richard Beuermann, Franci But, Janez Cimperman, Vida Čadonič-Špelič, Leon Gostiša, Roman Jakič, Mirko Kaplja, Štefan Klinc, Maksimiljan Lavrinc, Jože Lenič, Janez Per, Peter Petrovič, Ciril Metod Pungartnik, Ciril Smrkolj, Irena Virant (Državni zbor RS v 2. mandatnem obdobju).

37 Več o tem v nadaljevanju diplomskega dela.

38 Poslanci, ki so bili ponovno izvoljeni (v primerjavi s prejšnjim mandatom) so: Anton Anderlič, Jože Avšič, Roberto Batelli, Igor Bavčar, Samo Bevk, Ivan Božič, Stanislav Brenčič, Franc Čebulj, Anton Delak, Janez Drnovšek, Geza Džuban, Andrej Fabjan, Slavko Gaber, Andrej Gerenčer, Franc (Feri) Horvat, Branko Janc, Janez Janša, Zmago Jelinčič, Miran Jerič, Jožef Jerovšek, Aurelio Juri, Jelko Kacin, Franc Kangler, Ivan Kebrič, Branko Kelemina, Bojan Kontič, Janez Kopač, Janez Kramberger, Miroslav Luci, Jurij Malovrh, Rudolf Moge, Borut Pahor, Tone Partljič, Rudolf Petan, Lojze Peterle, Janez Podobnik, Miran Potrč, Maria Pozsonec, Ciril Pucko, Franc Pukšič, Franci Rokavec, Pavel Rupar, Jože Špindler, Davorin Terčon, Vili Trofenik, Janko Veber, Bogomir Zamernik (Državni zbor RS v 3. mandatnem obdobju).

do precejšnjih sprememb volilne zakonodaje, saj je prišlo do spremembe preračunavanja volilnih glasov v mandate oz. do uvedbe 4% praga za uvrstitev v parlament ter do ukinitve nacionalnih list. S 55,22% ponovno izvoljenimi poslanci je tako državni zbor „končno dohitel druge parlamente postsocialističnih držav Srednje Evrope, kjer so, kljub dokaj spremenljivi volilni podpori strankam, že prej dosegali večje deleže ponovno izvoljenih poslancev in hitreje dosegali večjo učinkovitost delovanja“ (Zajc 2002, 86). Hkrati pa velja poudariti, da je med ponovno izvoljenimi poslanci, kar nekaj takih (18) ki so svoj poslanski mandat nastopili tretjič³⁹, 6 poslancev⁴⁰ pa je med mandatom odšlo v vlado.

Tako visok delež ponovne izvoljenosti poslancev kaže na določeno konsolidacijo parlamentarnega sistema, vendar je ta delež še vedno zelo majhen v primerjavi s preostalimi državami Srednje Evrope.

Mandatno obdobje 2004–2008

Na dan konstituiranja državnega zbora 22. oktobra 2004 je bilo v primerjavi s prejšnjim mandatom ponovno izvoljenih 41 poslancev⁴¹ (glej Tabelo 3.6) oziroma 45,55%. Primerjava s prejšnjim mandatom kaže, da je delež ponovno izvoljenih poslancev rahlo padel (iz 47 ponovno izvoljenih poslancev na 41). To pomeni, da se je v tem mandatu delež ponovno izvoljenih poslancev ustalil, kar kaže tudi delež za naslednji mandat (glej Graf 3.1). Ta proces naraščajočega deleža ponovne izvoljenosti kaže na utrjevanje političnih elit, ki prinašajo „institucionalno znanje“, ki je prepotrebno za učinkovito in stabilno delovanje Državnega

39 Poslanci, ki so svoj mandat nastopili tretjič: Anton Anderlič, Roberto Batelli, Igor Bavčar, Janez Drnovšek, Geza Džuban, Franc (Feri) Horvat, Janez Janša, Zmago Jelinčič, Miran Jerič, Janez Kopač, Jurij Malovrh, Borut Pahor, Tone Partljič, Lojze Peterle, Janez Podobnik, Miran Potrč, Maria Pozsonec, Ciril Pucko (Državni zbor RS v 1., 2. in 3. mandatnem obdobju).

40 Poslanci, ki so odšli v vlado: Igor Bavčar, Lucija Čok, Janez Drnovšek, Janez Kopač, Anton Rop, Dimitrij Rupel. Nadomestili so jih naslednji poslanci: Richard Beuermann, Mario Gasparini, Roman Jakič, Aleksander Merlo, Jožef Školč, Borut Šuklje (Državni zbor RS v 3. mandatnem obdobju).

41 Ponovno izvoljeni poslanci (v primerjavi s prejšnjim mandatom) so bili: Anton Anderlič, Andrej Bajuk, Bogdan Barovič, Roberto Batelli, Samo Bevk, Stanislav Brenčič, France Cukjati, Janez Drobnič, Geza Džuban, Slavko Gaber, Ljubo Germič, Franc (Feri) Horvat, Janez Janša, Zmago Jelinčič Plemeniti, Miran Jerič, Jožef Jerovšek, Aurelio Juri, Franc Kangler, Bojan Kontič, Janez Kramberger, Miroslav Luci, Rudolf Moge, Sašo Peče, Rudolf Petan, Franc Pukšič, Majda Potrata, Miran Potrč, Maria Pozsonec, Anton Rop, Pavel Rupar, Alojz Sok, Franc Sušnik, Majda Širca, Matjaž Švagan, Jože Tanko, Davorin Terčon, Vili Trofenik, Janko Veber, Andrej Vizjak, Cveta Zalokar Oražem, Bogomir Zamernik (Poročilo o delu državnega zbora 2004–2008).

zboru RS. Tekom mandata je 12 poslancev⁴² zaradi različnih okoliščin zapustilo mesto poslanca.

Mandatno obdobje 2008–2012

Mandatno obdobje je glede deleža ponovne izvoljenosti zelo podobno prejšnjemu mandatnemu obdobju. Medtem, ko je v prejšnjem mandatu bilo ponovno izvoljenih 41 poslancev (45,55%) je v tem mandatu ponovno izvoljenih (na dan konstituiranja Državnega zbora RS 15. oktobra 2008) 40 poslancev⁴³ oz. 44,44% (glej Tabelo 3.6). Delež je torej zelo podoben deležu iz prejšnjih dveh mandatnih obdobj. 11 poslancev⁴⁴ je prepustilo svoje mesto nadomestnim poslanca zaradi vstopa v vlado, odstopa oziroma drugih okoliščin. Poslancev, ki so bili prisotni od leta 1992 pa vse do leta 2009, je 5, in sicer: Roberto Batelli (Italijanska narodna skupnost), Janez Janša (SDS), Zmago Jelinčič Plemeniti (SNS), Miran Jerič (LDS), Miran Potrč (SD).

42 Poslanci, ki so med mandatom zapustili mesto poslanca: Andrej Bajuk, Andrej Bručan, Janez Drobnič, Kristijan Janc, Janez Janša, Franc Kangler, Miroslav Luci, Franc Pukšič, Pavel Rupar, Alojz Sok, Andrej Vizjak, Milan Zver. Nadomestili so jih naslednji poslanci: Franc Capuder, Zvonko Černač, Polonca Dobrajc, Marjan Drogenik, Andrej Fabjan, Jožef Ficko, Ivan Grill, Bojan Homan, Marijan Pojbič, Tomaž Štebe, Ciril Testen, Majda Zupan (Poročilo o delu državnega zbora 2004–2008).

43 Ponovno izvoljeni poslanci: Bogdan Barovič, Roberto Batelli, Samo Bevk, France Cukjati, Pavel Gantar, Ljubo Germič, Branko Grims, Matjaž Han, Robert Hrovat, Eva Irgl, Janez Janša, Zmago Jelinčič Plemeniti, Alenka Jeraj, Miran Jerič, Jožef Jerovšek, Vasja Klavara, Bojan Kontič, Danijel Krivec, Dušan Kumer, Matej Lahovnik, Darja Lavtižar Bebler, Branko Marinič, Breda Pečan, Rudolf Petan, Miro Petek, Majda Potrč, Miran Potrč, Jakob Presečnik, Srečko Prijatelj, Franc Pukšič, Vili Rezman, Anton Rop, Borut Sajovic, Majda Širca, Jože Tanko, Vili Trofenik, Janko Veber, Andrej Vizjak, Milenko Zihel, Franc Žnidaršič (Državna volilna komisija).

44 Poslanci, ki so odšli v vlado oz. zapustili mesto poslanca: Gregor Golobič, Katarina Kresal, Franc Križanič, Matej Lahovnik, Igor Lukšič, Borut Pahor, Damijan Perne, Aleksander Ravnikar, Majda Širca, Ivo Vajgl, Patrick Vlačič. Namesto njih so poslanske klopi zasedli: Anton Anderlič, Julijana Bizjak Mlakar, Silva Črnugelj, Miroslav Klun, Marijan Križman, Andrej Magajna, Lojze Posedel, Alojz Potočnik, Vito Rožej, Tadej Slapnik, Cvetka Zalokar Oražem (Državni zbor RS).

Tabela 3.7: Število ponovno izvoljenih poslancev (glede na prejšnji mandat) po poslanskih skupinah skozi mandate

	1992–1996	1996–2000	2000–2004	2004–2008	2008–2012
LDS	7	10	16	12	3
SDS	2	1	9	11	15
SD	4	4	7	7	10
NSi	/	/	1	3	/
SLS+SKD	10	10	9	3	1
SNS	/	3	1	3	3
DeSUS	/	/	2	/	3
Zares	/	/	/	/	4
Narodni skupnosti	2	2	2	2	1
Skupaj	25	30	47	41	40

Vir: Državni zbor RS, Državni zbor RS (1995), Državni zbor RS (1996), Državni zbor RS (2000), Državni zbor (2001), Državni zbor (2002), Državni zbor RS (2004), Državni zbor RS (2004), Državni zbor RS (2005), Državni zbor RS (2007) in Državna volilna komisija (2008).

Pregled ponovno izvoljenih poslancev po poslanskih skupinah ne kaže na velike razlike v primerjavi s strankami oz. v primerjavi s strankami enega bloka proti drugemu bloku. Kaže pa na različno razporeditev glede na mandate. Stranka LDS je denimo v mandatu 1996–2000 oziroma v mandatu 2000–2004 imela 10 oz. 16 ponovno izvoljenih poslancev, medtem ko je SDS v enakem obdobju imela 1 oz. 9 ponovno izvoljenih poslancev (glej Tabelo 3.7). Po drugi strani pa ima SDS v mandatu 2008–2012 kar 15 ponovno izvoljenih poslancev, LDS pa le 3 (razloge lahko gotovo iščemo v velikem osipu vidnih članov stranke LDS v prejšnjem mandatnem obdobju). Kakorkoli, kljub temu, da ima v enem mandatu ena stranka več ponovno izvoljenih poslancev, jih ima v drugem mandatu druga stranka, kar na koncu pripelje do tega, da večjih razlik med strankami niti ni. SD ima denimo skozi vse mandate naraščajoče število ponovno izvoljenih poslancev (lahko bi dejali, da naraščanje poteka v skladu z rastjo stranke). Tudi SLS (prej SLS+SKD) je stranka, ki ima skozi vse mandate visoko število ponovno izvoljenih poslancev (izjema je le mandat 2008–2012).

Zanimiv je tudi pogled na to, koliko različnih poslancev je bilo skupaj skozi vse mandate ponovno izvoljenih na listah poslanskih skupin. Tudi ta podatek nam ne pokaže bistvene razlike med strankami. Medtem, ko je bilo skupaj recimo skozi vse mandate na listi LDS ponovno izvoljenih 25 različnih poslancev, je bilo na listi SDS izvoljenih 21 poslancev. Liste

ostalnih strank tudi kažejo na to, da nobena stranka v tem segmentu ne odstopa. Na listi SLS je bilo na primer izvoljenih 18 različnih poslancev, na listi SD (prej ZLSD) 14 različnih poslancev na listi SNS 6 različnih poslancev, itn. (glej poročila o delu DZ RS od leta 1992 pa do leta 2008).

3.2 REKRUTACIJA PARLAMENTARNIH ELIT V IZBRANIH DRŽAVAH SREDNJE EVROPE

V tem poglavju bomo na kratko obravnavali ponovno izvoljenost poslancev v treh izbranih državah Srednje Evrope: Madžarsko, Češko in Poljsko. Tako kot smo se pri analizi rekrutacije političnih elit v Državni zbor RS osredotočili na obdobje od leta 1992 pa do danes, se bomo tudi pri analizi ponovne izvoljenosti poslancev omenjenih držav osredotočili na podobno obdobje.

3.2.1 MADŽARSKA

Na Madžarskem so leta 1990 sprejeli ustavne spremembe⁴⁵, ki „so dokončno tudi formalno uvedle večstrankarski parlamentarni politični sistem, v katerem je parlament kot ljudsko predstavništvo postavljen kot nosilec zakonodajne oblasti in osrednji organ državne oblasti“ (Žagar 1996, 110). Enodomni parlament je voljen za štiri leta ter (tako kot v Sloveniji) sprejema ustavo, zakone ter določa politiko.

Kot je razvidno iz tabele in grafa, se stabilnost parlamentarne elite večja, saj deleži ponovne izvoljenosti poslancev rastejo iz mandata v mandat. Leta 1994 je bilo v primerjavi s prejšnjim mandatom ponovno izvoljenih le dobrih 34% (glej Tabelo 3.8), naslednji mandat je delež narasel na 47,15%, v mandatu 2002–2006 pa je ta delež že presegel 60%. Na parlamentarnih volitvah leta 2006 pa je ta številka presenetljivo dosegla skoraj 70%. Zakaj presenetljivo? Kot bomo videli v nadaljevanju diplomske naloge, je delež ponovno izvoljenih poslancev nad 60% zelo visok, saj ne Češka in ne Poljska (primerljivi državi Srednje Evrope, ki ju obravnavamo tudi v našem diplomskem delu) ne presežeta 60% ponovne izvoljenosti poslancev. Po tolikih letih parlamentarne demokracije bi lahko dejali, da je Madžarska na

45 Na Madžarskem sicer še vedno velja ustava iz leta 1949, ki je bila večkrat dopolnjena.

dobri poti do vzpostavitve zrele, učinkovite in stabilne parlamentarne elite, „vendar je še vedno zelo daleč od zahodnih evropskih demokracij“ (Agh in Kurtan 2001, 49).

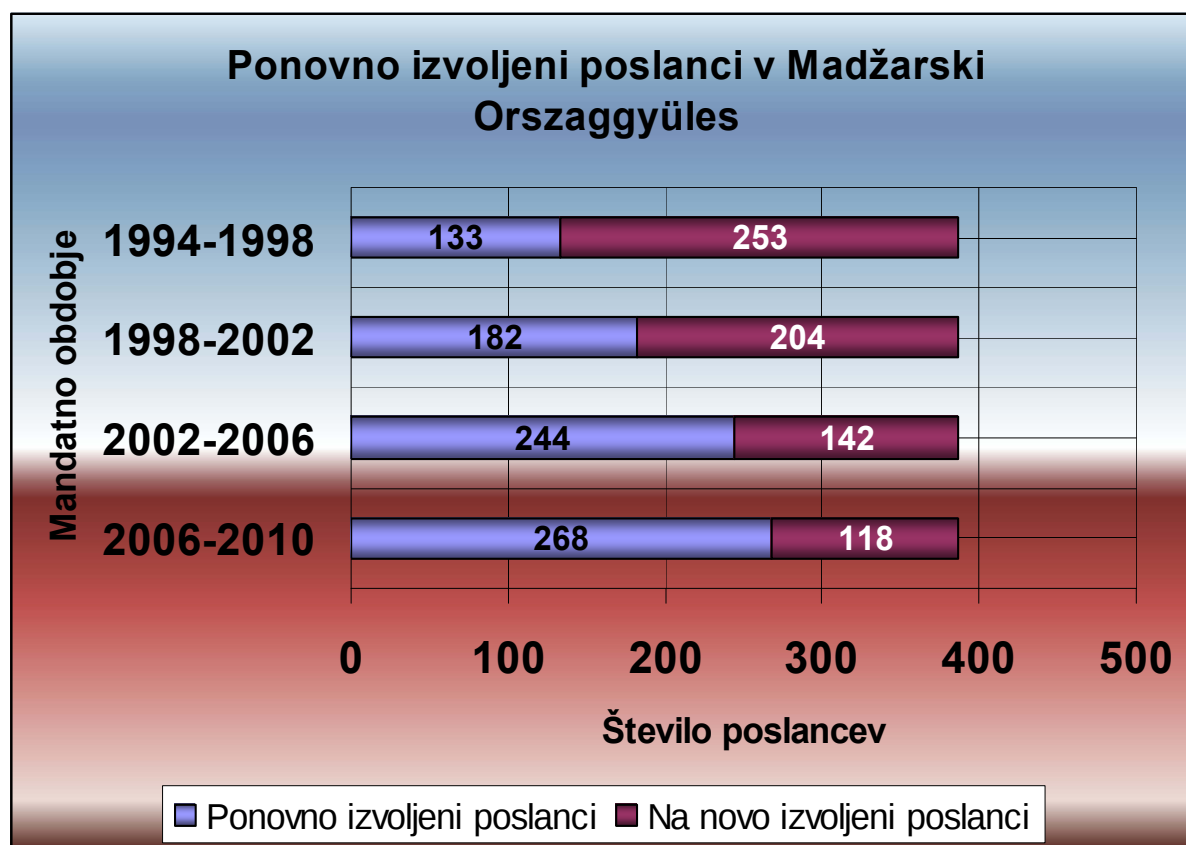
Tabela 3.8: Ponovno izvoljeni poslanci v Madžarski Országgyűlés od 1994 do 2006

Mandatno obdobje	Volilna udeležba*	Število poslancev	Ponovno izvoljeni poslanci	Na novo izvoljeni poslanci	Delež znova izvoljenih
1994–1998	68,9%(55,1%)	386	133	253	34,46%
1998–2002	56,2%(57%)	386	182	204	47,15%
2002–2006	70,5%(73,5%)	386	244	142	63,21%
2006–2010	67,8%(64,4%)	386	268	118	69,43%

*V oklepaju je predstavljena volilna udeležba v drugem krogu parlamentarnih volitev na Madžarskem.

Vir: Országos Választási Iroda (2010).

Graf 3.2: Ponovno izvoljeni poslanci v Madžarski Országgyűlés od 1994 do 2010

Vir: Országos Választási Iroda (2010).

3.2.2 ČEŠKA

Po razpadu Češkoslovaške federacije in oblikovanju Republike Češke, so bila potrebna kar tri leta⁴⁶ za sprejetje nove ustave (do tega časa je veljala komunistična ustava iz leta 1968), ki so jo naposled sprejeli 16. decembra 1992 (Cabada 2000, 99; Žagar 1996, 111). Nova ustava uveljavlja tipičen parlamentarni sistem, kjer je parlament opredeljen kot nosilec zakonodajne oblasti, prav tako pa vzpostavlja do določene mere neuravnotežen dvodomni parlament, z močnejšo vlogo senata v zakonodajnem postopku, v primerjavi z ostalimi državami Srednje Evrope (Žagar 1996, 111). Senat (prve volitve v Senat so potekale šele leta 1996) predstavlja spodnji dom parlamenta, močnejša Poslanska zbornica⁴⁷ (Poslanecka Snemovna) pa zgornji dom. (Cabada 2001, 819). Kot rečeno senat nima tako majhne vloge, saj v primeru razpustitve predstavniškega doma „sprejema zakone in druge nujno potrebne funkcije v okviru uresničevanja zakonodajne oblasti v času do izvolitve novega predstavniškega doma“ (Žagar 1996, 111). Sicer pa se poslance v predstavniški dom voli po proporcionalnem principu za dobo štirih let, senatorje pa za mandatno dobo šestih let (tretjina senatorjev se voli vsako drugo leto). Kot lahko razberemo iz tabele (glej Tabelo 3.9) se udeležba na parlamentarnih volitvah od leta 1992 niža, kar je tudi značilnost novih demokracij.

Verjetno je med vsemi obravnavami državami delež ponovno izvoljenih poslancev v Češkem parlamentu še najbolj stabilen. V prvem mandatu (1992–1996) je delež v primerjavi s Madžarsko in Češko še največji (42,50%), v naslednjih mandatih ki sledijo pa se ta delež giblje nad 50% (glej Graf 3.3). Še največji odstotek ponovno izvoljenih poslancev glede na prejšnji mandat je bil dosežen v zadnjem mandatu (2006–2010), ki znaša 56,50% oziroma 113 ponovno izvoljenih poslancev (od vseh 200 poslancev v zgornjem domu parlamenta). Za naslednji mandat (2010–2014) podatki še niso znani, saj bodo volitve šele 28. in 29. maja 2010.

⁴⁶ Junija 1990 so bile prve demokratične volitve.

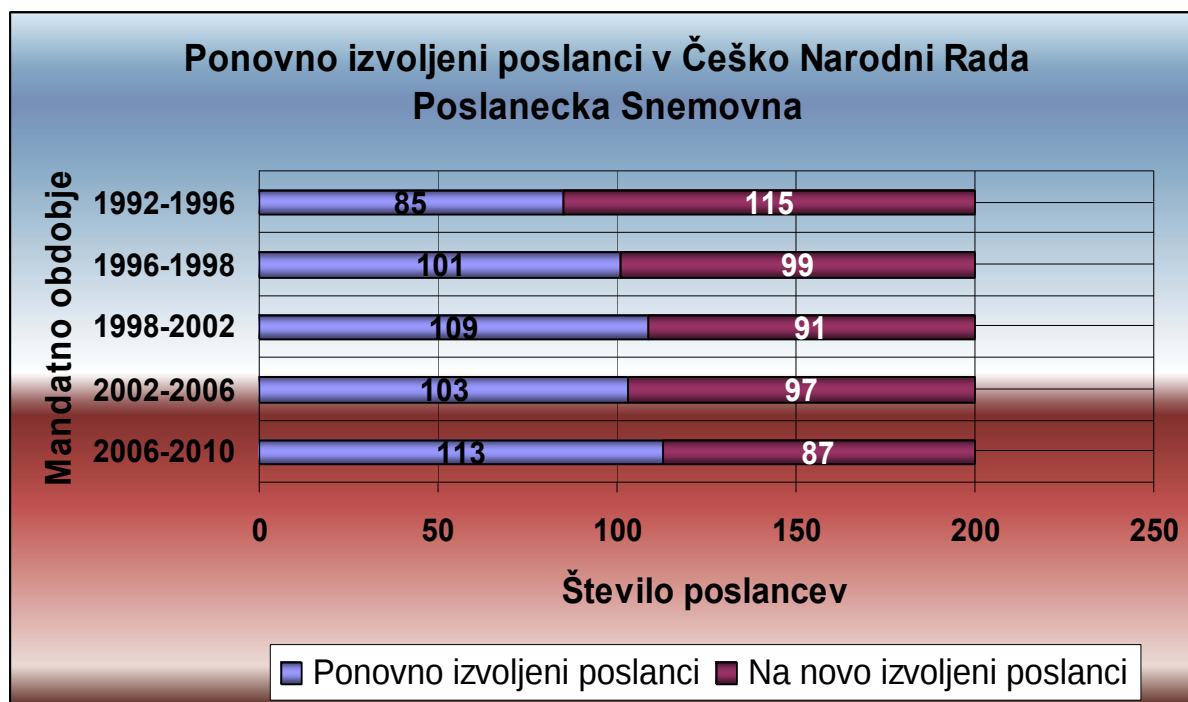
⁴⁷ V diplomskem delu bomo obravnavali ravno Poslansko zbornico (Poslanecka Snemovna).

Tabela 3.9: Ponovno izvoljeni poslanci v Češko Narodni Rada Poslanecka Snemovna od 1992 do 2006

Mandatno obdobje	Volilna udeležba	Število poslancev	Ponovno izvoljeni poslanci	Na novo izvoljeni poslanci	Delež znova izvoljenih
1992–1996	85,10%	200	85	115	42,50%
1996–1998	76,40%	200	101	99	50,50%
1998–2002	74,00%	200	109	91	54,50%
2002–2006	58,00%	200	103	97	51,50%
2006–2010	64,50%	200	113	87	56,50%

Vir: Poslanecká sněmovna (2010).

Graf 3.3: Ponovno izvoljeni poslanci v Češko Narodni Rada Poslanecka Snemovna od 1992 do 2006

Vir: Poslanecká sněmovna (2010).

3.2.3 POLJSKA

V letih 1989 in 1990 je bil s spremembo ustave na Poljskem „formalno uveden večstrankarski parlamentarni politični sistem z nekaterimi elementi podpredsedniškega sistema, kot so neposredne volitve predsednika in nekatere njegove pristojnosti na področju izvršilne oblasti“ (Žagar 1996, 110). Naslednji korak je bil 17. oktobra 1992 sprejet ustavni zakon, ki Sejm in

senat opredeljuje kot nosilca zakonodajne oblasti. Ustavni zakon hkrati opredeljuje dvodomni parlament, s Sejmom⁴⁸ kot splošnim predstavniškim domom in senatom, ki je sestavljen z izvoljenimi predstavniki vojvodstev. Poslanci Sejma kot tudi Senata so po proporcionalnem načelu na splošnih, tajnih in neposrednih volitvah voljeni za štiri leta. Položaj in vloga Senata je (tako kot na Češkem) v primerjavi s položajem in vlogo slovenskega državnega sveta močnejši, saj lahko 30 dni po sprejemu zakona v Sejmu predlaga amandmaje k sprejetemu zakonu, ali pa zakon preprosto zavrne (Žagar 1996, 110–111).

Kot lahko vidimo v tabeli (glej Tabelo 3.10) je Poljska država z eno izmed najnižji volilnih udeležb v Srednji Evropi (glej Tabelo 3.8 in 3.9), saj se ta le redko dvigne nad 50% (leta 1993 je ta znašala 52,10%, na zadnjih volitvah pa 53,88%). Podobno velja tudi za delež ponovno izvoljenih poslancev, ki je v primerjavi z Madžarsko in Češko nekoliko nižji. Šele z zadnjim mandatom (glej Graf 3.4) se je ta delež približal oz. prehitel deleža Madžarske in Češke, saj delež ponovno izvoljenih poslancev v mandatu 2007–2011 znaša skoraj 60%. Nekakšno prelomnico zagotovo predstavljajo volitve leta 1997, ko se je ta delež prvič dvignil nad 50%, takrat je bilo namreč ponovno izvoljenih (glede na prejšnji mandat) 222 od skupno 460 poslancev. Ta delež se je nato ponovno nekoliko spustil ter se, kot rečeno, zelo dvignil prav na zadnjih volitvah. Tudi za Poljsko bi lahko dejali, da je na dobri poti do vzpostavitve zrele, učinkovite in stabilne parlamentarne elite.

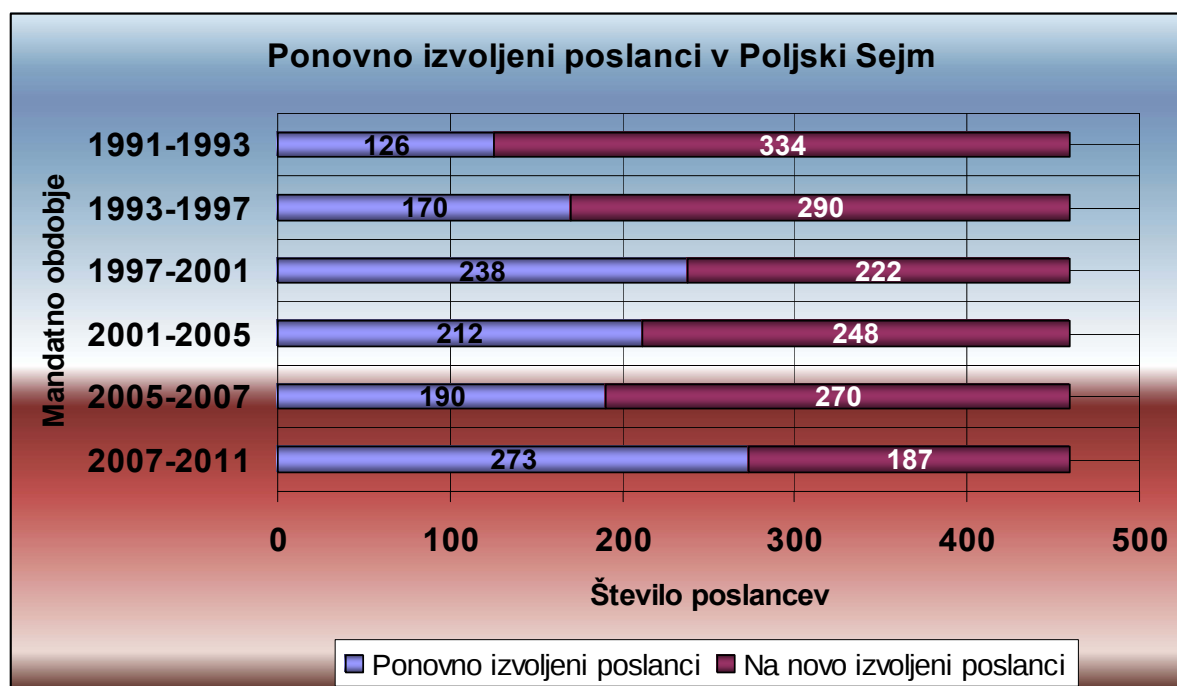
Tabela 3.10: Ponovno izvoljeni poslanci v Poljski Sejm od 1991 do 2007

Mandatno obdobje	Volilna udeležba	Število poslancev	Ponovno izvoljeni poslanci	Na novo izvoljeni poslanci	Delež znova izvoljenih
1991–1993	43,20%	460	126	334	27,40%
1993–1997	52,10%	460	170	290	36,96%
1997–2001	47,90%	460	238	222	51,74%
2001–2005	46,30%	460	212	248	46,10%
2005–2007	40,57%	460	190	270	41,30%
2007–2011	53,88%	460	273	187	59,35%

Vir: Sejm Rzeczypospolitej Polskiej (2010).

48 V diplomskem delu bomo obravnavali ponovno izvoljenost poslancev v Sejmu.

Graf 3.4: Ponovno izvoljeni poslanci v Poljski Sejm od 1991 do 2007

Vir: Sejm Rzeczypospolitej Polskiej (2010).

3.3 REKRUTACIJA PARLAMENTARNIH ELIT V IZBRANIH DRŽAVAH ZAHODNE EVROPE

V tem poglavju si bomo na kratko pogledali ponovno izvoljenost poslancev v zakonodajna telesa v treh izbranih državah Zahodne Evrope: Veliko Britanijo, Nemčijo in Švedsko. Tudi pri teh državah se bomo osredotočili na primerljivo obdobje, v primerjavi z analizo ostalih držav.

3.3.1 VELIKA BRITANIJA

Anglija velja za zibelko parlamentarizma, saj se je razvoj parlamentarnega sistema začel prav tam. Angleški parlament je razdeljen na dva doma, in sicer spodnji (House of Commons) in zgornji dom (House of Lords). Spodnji dom parlamenta, ki ga sestavlja 646 poslancev, je najvplivnejša veja parlamenta. Volitve v House of Commons potekajo vsakih pet let, vsak poslanec pa predstavlja eno volilno enoto (zemljepisno območje). Če kakšen poslanec odstopi ali umre, potekajo nadomestne volitve samo v tisti enoti, ki ji je pripadal poslanec

(UK Parliament). „Število članov ni fiksno, v zadnjem času jih je okoli 650, tako da je angleški eden največjih svetovnih parlamentov“ (Toplak 2000, 29). Samostojni kandidati (kandidati ki jih ne podpira politična stranka) praktično nimajo možnosti zmagati na volitvah, saj vsi sedanji poslanci pripadajo eni izmed političnih strank (največje politične stranke so laburistična, konservativna in liberalna stranka). Kandidati, ki so na seznamu diskvalifikacij ne morejo kandidirati na volitvah. Glavne diskvalifikacije pa so: tujci, mlajši od 21 let, duhovščina, osebe, obsojene zaradi izdaje oz. kaznivega dejanja, itd. (Brandt 2002, 130). Zgornji dom parlamenta (lordska zbornica) pa se oblikuje brez volitev. „Pretežni del doma lordov npr. predstavljajo člani, ki so to po svojem (večinoma dednem) položaju, druge pa lahko v tak položaj povzdigne kralj“ (Grad in drugi 1996, 100). Od leta 2008 je zgornji dom v glavnem le še imenovano (danes ne več s strani kralja, temveč po nasvetu predsednika vlade) in ne več dedno telo, saj je takrat stopila v veljavo sprememba zakona, ki je število članov zmanjšalo s 1330 na 724 (UK Parliament).

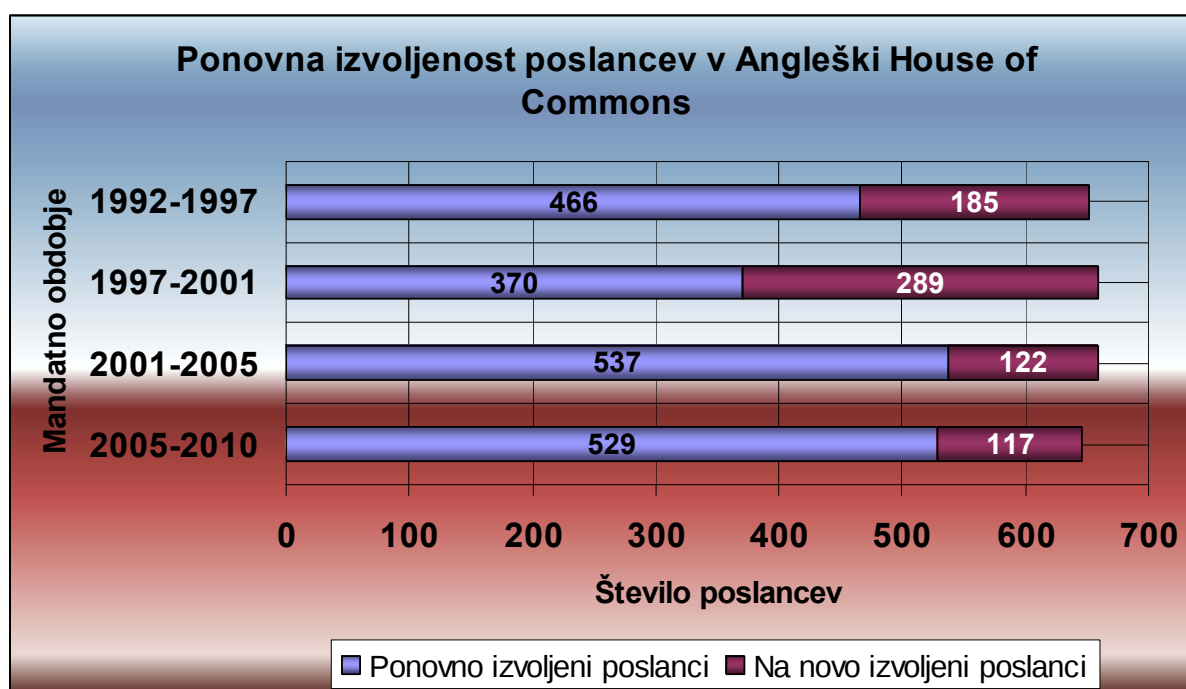
Delež ponovno izvoljenih poslancev (glej Tabelo 3.11) kaže, da je ta izjemno visok (v primerjavi z Nemčijo in Švedsko), saj je v zadnjih dveh mandatih presegel 80% ponovne izvoljenosti glede na prejšnji mandat. V zadnjem mandatu (2005–2010) je bilo skupaj denimo kar 529 poslancev (od skupno 646 poslancev) ponovno izvoljenih. Velik padec je zaznati v mandatu 1997–2001, kjer je bilo ponovno izvoljenih le 370 poslancev (od skupno 659 poslancev) oz. 56,15% (glej Graf 3.5). Spodnji dom (House of Commons) na splošno ob volitvah izgubi relativno malo članov, v glavnem tiste, ki se zaradi novih (predvsem boljših) priložnosti odločijo zapustiti politiko ter tako ne kandidirajo ponovno (Norton 1993, 43). „Od leta 1900 pa do leta 1974 sta dve tretjini od vseh tistih poslancev, ki so se odločili zapustiti svoj položaj, to storili zaradi upokojitve oz. volilnega poraza“ (Rush v Norton 1993, 43). Vsi ti podatki kažejo na zelo visoko stabilnost članstva House of Commons, kar nedvomno vpliva na stabilnost in učinkovitost parlamenta. Podatkov za zadnje parlamentarne volitve, ki so potekale 6. maja 2010 nismo zbrali, saj je bila diplomatska naloga v tem času že napisana.

Tabela 3.11: Ponovna izvoljenost poslancev v Angleški House of Commons od 1992 do 2005

Mandatno obdobje	Volilna udeležba	Število poslancev	Ponovno izvoljeni poslanci	Na novo izvoljeni poslanci	Delež znova izvoljenih
1992–1997	77,80%	651	466	185	71,58%
1997–2001	71,50%	659	370	289	56,15%
2001–2005	59,40%	659	537	122	81,49%
2005–2010	61,30%	646	529	117	81,89%

Vir: UK Parliament (2010).

Graf 3.5: Ponovna izvoljenost poslancev v Angleški House of Commons od 1992 do 2005

Vir: UK Parliament (2010).

3.3.2 NEMČIJA

Nemški parlament je sestavljen iz neposredno voljenega spodnjega doma Bundestaga ter iz zgornjega doma (zastopnik interesov zveznih dežel) Bundesrata. Člani Bundesrata niso neposredno voljeni, temveč jih imenujejo „vlade posameznih držav – če so zgolj iz ene stranke, bodo takšni tudi njihovi poslanci iz te stranke, če pa je vlada koalicijska, bodo tudi poslanci te države v Bundesrat iz večih političnih strank“ (Ferfila 2009, 83). Pri analizi ponovne izvoljenosti poslancev se bomo seveda osredotočili na spodnji dom, Bundestag.

Posledica nemškega volilnega sistema, ki vsebuje tako elemente proporcionalnega kot tudi večinskega volilnega sistema je variiranje števila mandatov (glej Tabelo 3.12). V mandatu 1990–1994 je bilo denimo 663 poslancev, v zadnjem mandatu (2009–2013) pa se je številka ustavila pri 622 poslancih. Število poslanskih sedežev namreč „ni določeno že v ustavi, temveč se spreminja odvisno od volilnega rezultata“ (Grad 2004, 77).

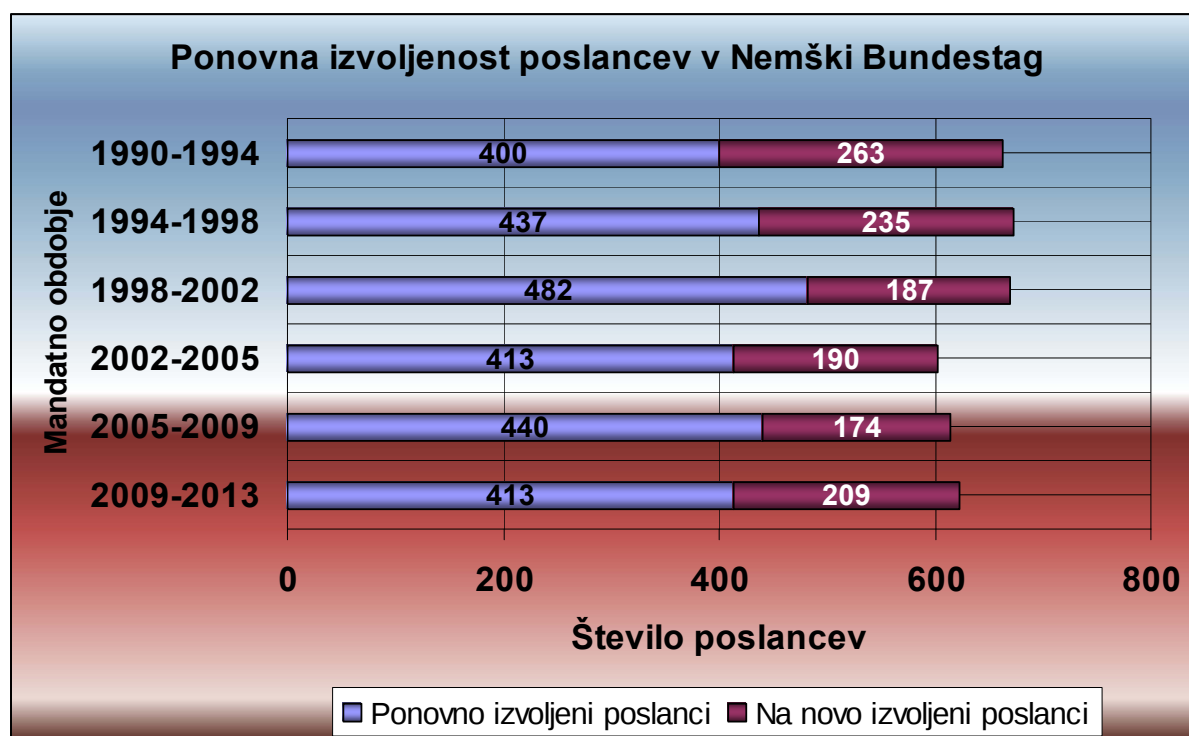
Odstotek ponovno izvoljenih poslancev (glede na Veliko Britanijo in Švedsko) je precej visok, kljub temu, da se število vseh poslancev v parlamentu iz mandata v mandat spreminja. Najnižji odstotek ponovno izvoljenih poslancev je bil razumljivo na prvih parlamentarnih volitvah po združitvi Nemčije (do leta 1990 je bil parlament le od Zvezne republike Nemčije), in sicer 60,33% (glej Graf 3.6), nato pa se je ta odstotek strmo višal. Najvišji odstotek ponovne izvoljenosti poslancev smo tako zabeležili v mandatu 1998–2002, kjer je ta znašal 72,05% oz. 482 ponovno izvoljenih poslancev (od vseh 669 poslancev). Zelo podoben odstotek beležimo tudi v mandatu 2005–2009 (71,66%), medtem ko se je v zadnjem mandatu ta številka ustavila pri 66,40% (glej Tabelo 3.12). V Nemčiji zasedejo mesto poslanca le tisti kandidati, ki se lahko pohvalijo z bogatimi političnimi izkušnjami, kjer tudi lahko iščemo razloge v relativno visokem odstotku ponoven izvoljenosti poslancev. Povprečen poslanec namreč opravlja funkcijo kar tri mandate in pol (Wessels v Čotar 2002, 67).

Tabela 3.12: Ponovna izvoljenost poslancev v Nemški Bundestag od 1990 do 2009

Mandatno obdobje	Volilna udeležba	Število poslancev	Ponovno izvoljeni poslanci	Na novo izvoljeni poslanci	Delež znova izvoljenih
1990–1994	77,80%	663	400	263	60,33%
1994–1998	79,00%	672	437	235	65,03%
1998–2002	82,20%	669	482	187	72,05%
2002–2005	79,10%	603	413	190	68,50%
2005–2009	77,70%	614	440	174	71,66%
2009–2013	70,80%	622	413	209	66,40%

Vir: Deutscher Bundestag (2010).

Graf 3.6: Ponovna izvoljenost poslancev v Nemški Bundestag od 1990 do 2009

Vir: Deutscher Bundestag (2010).

3.3.3 ŠVEDSKA

Po smrti kralja Karla XII je švedski parlament (Riksdag) uvedel novo ustavo, s katero je ukinil absolutno kraljevo oblast ter moč in oblast dal v roke parlamentu. Danes je Švedska formalno ustavna dedna monarhija, vendar monarh (šef države) ne sodeluje v vladnem odločanju, saj ima samo ceremonialna pooblastila. (Ferfila 2009, 11) Vsake štiri leta so splošne volitve v Riksdag, ki ima 349 članov. Poslanci pri svojem odločanju niso dolžni „slediti strankarski politiki, saj ima vsak parlamentarec osebni mandat volivcev. Prag za strankin vstop v parlament je 4%“ (Ferfila 2009, 7). Večina poslancev v Riksdagu izvoli predsednika, ta pa nato izbere ministre. Večino parlamentarnih zadev obravnavajo v stalnih odborih, v katerih poteka delo na nestranskarski osnovi, k čemur prispevajo tudi člani, ki so iz vrst sindikatov, gospodarstva, ipd.

Podobno kot v Veliki Britaniji ter v Nemčiji je delež ponovno izvoljenih poslancev v dveh zaporednih mandatih visok, vendar je v primerjavi z njima nižji (glej Tabelo 3.13). Medtem, ko je bilo v vseh obravnavanih parlamentih moč opaziti, da se deleži ponovno izvoljenih poslancev iz mandata v mandat večajo, je v Riksdagu drugače. V mandatih 1994–1998 ter

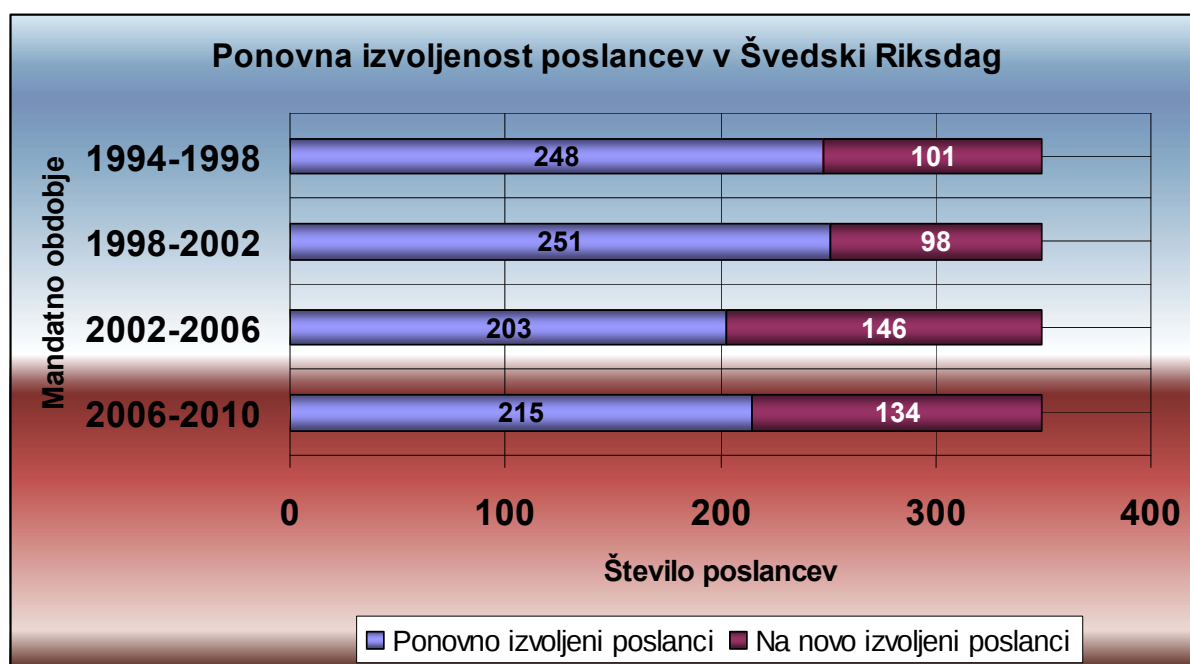
1998–2002 je ta delež visok, saj presega 70% (glej Graf 3.7) oz. okrog 250 ponovno izvoljenih poslancev, v zadnjih dveh mandatih pa je ta delež presenetljivo nižji, saj dosega le 58,16% oz. 61,60% ponovno izvoljenih poslancev. Ta delež je v primerjavi z že prej omenjenima državama nizek, saj je Nemčija denimo podoben delež (60,33%) imela v mandatu po prvih parlamentarnih volitvah po združitvi Nemčije, Velika Britanija pa v mandatu 1997–2001, ko je imela izrazit nizek delež ponovno izvoljenih poslancev (56,15%). Zakaj je temu tako, je izjemno težko razložiti, morda lahko vzroke iščemo v upadu zaupanja v vladne institucije na Švedskem (Toš 2007: 6). Zagotovo bodo letošnje volitve (19. septembra) že nakazale v katero smer se bo trend nadaljeval: ali se bo delež ponovno izvoljenih še nižal, ali pa se bo približal deležem iz leta 1994 oz. 1998.

Tabela 3.13: Ponovna izvoljenost poslancev v Švedski Riksdag od 1994 do 2006

Mandatno obdobje	Volilna udeležba	Število poslancev	Ponovno izvoljeni poslanci	Na novo izvoljeni poslanci	Delež znova izvoljenih
1994–1998	86,80%	349	248	101	71,06%
1998–2002	81,40%	349	251	98	71,91%
2002–2006	80,11%	349	203	146	58,16%
2006–2010	81,99%	349	215	134	61,60%

Vir: Startsidea – Riksdagen (2010), Valmyndigheten (2010).

Graf 3.7: Ponovna izvoljenost poslancev v Švedski Riksdag od 1994 do 2006

Vir: Startsidea – Riksdagen (2010), Valmyndigheten (2010).

4 PREVERJANJE HIPOTEZ IN ZAKLJUČEK

Skozi celotno diplomsko delo smo si prizadevali, da bi z različnimi metodami in tehnikami preverili na začetku postavljeni hipotezi. Medtem ko smo si v prvem delu skozi teorijo (kjer smo poskušali čimbolj natančno osmisliti ter razložiti temeljne pojme) želeli odgovoriti na prvo postavljeno hipotezo, smo v nadaljevanju s svojim lastnim raziskovalnim delom želeli preveriti drugo postavljeno hipotezo. Da bi bili pri raziskovanju omenjenih vprašanj čimbolj objektivni, smo v empiričnem delu poskušali poslužiti kar se da široko paleto metodoloških tehnik. Pri tem bi radi poudarili, da je zaradi omejenih možnosti raziskovanja zelo težko v celoti odgovoriti na vsa zastavljena vprašanja.

1. HIPOTEZA: *Nižja stopnja rekrutacije političnih elit v zakonodajni veji oblasti prispeva k bolj učinkovitemu delu parlamenta.*

Glede na opravljeno raziskavo zgoraj postavljene hipoteze ne moremo potrditi. V teoretičnem delu diplomskega dela smo nanizali vrsto argumentov, ki govorijo v smeri potrditve hipoteze – nižja stopnja rekrutacije političnih elit oz. večji delež ponovne izvolitve poslancev v dveh zaporednih mandatih prispeva k bolj učinkovitemu delu parlamenta. Poslanci, ki so namreč drugič (oz. večkrat) zapored izvoljeni, odlično obvladajo zakonodajno proceduro, tehnike pogajanj in pridobivanja informacij. Kljub temu, da omenjena dejstva zelo pripomorejo k večji učinkovitosti dela parlamenta, hipoteze ne moremo potrditi. Na učinkovitost parlamenta vpliva namreč še vrsto drugih dejavnikov, ki pa jih v naši diplomski nalogi nismo povzeli. Učinkovitost parlamenta je namreč odvisna tudi od poslovnika, generalnega sekretariata ter ostalih podpornih služb v parlamentu. Poleg tega pa smo se pri preverjanju prve hipoteze naslonili na teoretična izhodišča, kar pa zagotovo ni dovolj celovit pogled na celotno problematiko. Lahko bi denimo raziskali koliko aktov sprejme parlament na leto ter kako se to število giba iz mandata v mandat. Ob tem pa je potrebno tudi odgovore intervjuvancev jemati z veliko mero skepse, saj so to le njihova mnenja in bi že kakšen drug poslanec oz. raziskovalec lahko podal drugačno mnenje.

2. HIPOTEZA: *Nižja stopnja rekrutacije političnih elit v zakonodajni veji oblasti prispeva k bolj stabilnemu delu parlamenta.*

Tudi druge hipoteze ne moremo potrditi. V teoretičnem delu diplomskega dela smo po različnih avtorjih povzeli, da zrela parlamentarna elita oz. poslanci, ki so drugič ali večkrat zapored izvoljeni v parlament (taki poslanci so zelo veščji v razpravah in pogajanjih) zagotavljajo „institucionalno znanje“, ki se kaže v dobrem planiranju parlamentarnega dela, stabilnem postopku ter seveda kvalitetnih odločitvah. Brez „institucionalnega znanja“ parlament ne bi mogel sam po sebi zagotavljati potrebne stabilnosti. Ti poslanci namreč poleg formalnega poznavanja proceduralnih pravil, poznajo tudi vrsto neformalnih pravil parlamentarnega obnašanja. Vendar, podobno kot pri prvi hipotezi, tudi te ne moremo potrditi. Na stabilnost dela parlamenta (poleg višjega deleža ponovne izvoljenosti poslancev) vpliva tudi vrsto drugih dejavnikov. Eden izmed teh je gotovo tudi trdnost koalicije. Koliko vpliva na stabilnost dela parlamenta šibka oz. močna večina koalicije? Podobno kot pri raziskovanju prve hipoteze, bi se lahko tudi pri raziskovanju druge hipoteze, poleg teoretičnih izhodišč, oprli tudi na druge tehnike raziskovanja. S tem bi zagotovo pridobili bolj celovit in objektivni pogled na celotno problematiko.

3. HIPOTEZA: V Sloveniji smo, podobno kot v nekaterih državah Srednje Evrope, priča višji stopnji rekrutacije politični elit v zakonodajni veji oblasti v primerjavi z nekaterimi državami Zahodne Evrope, kjer je stopnja rekrutacije političnih elit nižja.

Tretjo hipotezo lahko po opravljanem raziskovalnem delu potrdimo. Po opravljeni analizi treh izbranih držav Zahodne (Velika Britanija, Nemčija in Švedska), Srednje Evrope (Madžarska, Češka in Poljska) ter Slovenije, lahko ugotovimo, da Slovenija po deležu ponovno izvoljenih poslancev nedvomno spada k ostalim izbranim državam Srednje Evrope, saj je ta delež (v primerjavi z izbranimi državami Zahodne Evrope) nižji, kar pomeni, da je rekrutacija političnih elit v zakonodajni veji oblasti višja. Vendar tega ne moremo trditi tako odločno, saj je delež ponovno izvoljenih poslancev glede na prejšnji mandat v Sloveniji nižji tudi od Madžarske, Češke in Poljske (ne samo od Velike Britanije, Nemčije in Švedske). Vse izbrane države Srednje Evrope namreč na zadnjih volitvah kažejo trend večanja deleža ponovno izvoljenih poslancev (Madžarska 69,43%, Češka 56,50% in Poljska 59,35%), medtem ko se v Sloveniji ta delež niža (na volitvah leta 2004 je bilo 45,55% ponovno izvoljenih poslancev, na volitvah leta 2008 pa 44,44%). Hkrati lahko tudi pri drugih državah opazimo določena

odstopanja. Pri izbranih državah Zahodne Evrope je taka država Švedska, saj je delež ponovne izvoljenosti švedskih poslancev (glej Graf 3.7) v zadnjih dveh mandatih drastično padel (iz dobrih 70% na slabih 60%), medtem ko Velika Britanija in Nemčija beležita 80% oz. 70% ponovno izvoljenih poslancev. Pri izbranih državah Srednje Evrope poleg Slovenije odstopa še Madžarska, ki v zadnjih mandatih presega 60% ponovne izvoljenosti poslancev, s čimer je dejansko presegla Švedsko. Kljub vsem razlikam lahko drugo hipotezo vendarle potrdimo, saj se Slovenija s svojimi deleži ponovno izvoljenih poslancev nedvomno bolj uvršča v skupino držav Srednje Evrope, kot pa v skupino držav Zahodne Evrope.

Dr. Tomšič v intervjuju navaja, da je „običajno višja stopnja reprodukcije parlamentarne sestave v etabliranih demokracijah, kot pa v tistih s krajšo parlamentarno tradicijo“ (glej Prilogo A). Po njegovem mnenju je Slovenija primerljiva z novimi članicami Evropske Unije. Tudi Miran Potrč vidi razloge za višjo stopnjo rekrutacije političnih elit v zakonodajni veji oblasti v kratkotrajni demokratični tradiciji ter manjšem ugledu poslancev.

Med nastajanjem diplomskega dela se je odprlo še veliko vidikov, skozi katere bi lahko obravnavali rekrutacijo političnih elit v zakonodajni veji oblasti. Eden izmed teh vidikov je na primer vpliv volilnega sistema na rekrutacijo: Ali proporcionalni oz. večinski volilni sistem kakor koli vplivata na rekrutacijo političnih elit v zakonodajni veji oblasti ter kako? Tako bi bilo potrebno opraviti primerjalno študijo številnih držav z različnimi volilnimi sistemi ter iz rezultatov potegniti relevantne zaključke. Naslednji vidik za nadaljnje raziskovanje je vpliv strankarske pozicije (levo – desno) na število ponovno izvoljenih poslancev: Ali je več ponovno izvoljenih poslancev iz strank, ki pripadajo levemu bloku in obratno? In kako vpliva usmeritev stranke na stopnjo rekrutacije? Ali je stopnja rekrutacije političnih elit v zakonodajni veji oblasti odvisna od pozicije stranke (ali je ponovna izvolitev poslancev pogostejša pri koalicijskih oz. opozicijskih strankah)? Morda je moč ugotoviti tudi povezanost višine volilne udeležbe s stopnjo rekrutacije? Ali višja volilna udeležba prinaša več novih poslancev in obratno? Ob koncu diplomskega dela se odpira vrsta novih vprašanj, ki bi bile potrebne temeljitega razmisleka za nadaljnje raziskovanje, saj v politološki oz. sociološki literaturi pogrešamo večje število opravljenih raziskav s tega področja.

5 LITERATURA

1. Agh, Attila in Sandor Kurtan. 2001. Parliamentary and municipal elections in 1998: A comparative history of the Hungarian elections in the nineties. V *The second parliament (1994–1998): democratization and Europeanization in Hungary*, ur. Attila Agh, Sandor Kurtan in Allan Tatham, 45–60. Budapest: Hungarian Centre for Democracy Studies.
2. Atanasovski, Gligor. 1997. Teorije o elitah. *Teorija in praksa* 34 (1): 30–38.
3. Bizjak, Andrej. 2003. *Vpliv volilnih sistemov na sestavo in delovanje parlamentov s poudarkom na delovanju slovenskega parlamenta*. Ljubljana: FDV. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Bizjak-Andrej.PDF> (25. marec 2010).
4. Bottomore, Tom. 1993. *Elites and society*. London, New York: Routledge.
5. Brandt, Neven. 2002. *Politični sistem Velike Britanije*. Koper: Visokošolsko središče v Kopru.
6. Brezovšek, Marjan. 1991. Slovenski parlament: okvir za analiziranje (sodobne funkcije zakonodajnih teles). V *Parlamentarizem: dileme in perspektive*, ur. Stane Kranjc in Berni Strmčnik, 142–149. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
7. --- 2002. Volitve in politično predstavništvo. V *Parlamentarne volitve 2000*, ur. Danica Fink Hafner in Tomaž Boh, 51–71. Ljubljana: FDV.
8. Brezovšek, Marjan, Miro Haček in Milan Zver. 2008. *Organizacija oblasti v Sloveniji*. Ljubljana: FDV.
9. Cabada, Ladislav. 2000. Procesi in problemi konsolidacije demokracije – primer Češke republike. V *Demokratski prehodi I. Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami*, ur. Danica Fink-Hafner in Miro Haček, 95–113. Ljubljana: FDV.
10. --- 2001. Volilna reforma na Češkem. *Teorija in praksa* 38 (5): 817–831.
11. Cerar, Miro, Bojan Balkovec, Marko Pogačnik, Sergij Vilfan in Drago Zajc. 2007. *Državni zbor Republike Slovenije*. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
12. Čotar, Tanja. 2002. *Parlamentarne elite*. Ljubljana: FDV.
13. *Deutscher Bundestag*. Dostopno prek: <http://www.bundestag.de/> (12. april 2010).
14. *Državna volilna komisija*. Dostopno prek: <http://www.dvk.gov.si/> (5. april 2010).

15. --- 2008. *Poročilo o izidu rednih volitev v državni zbor*. Dostopno prek: http://www.dvk.gov.si/DZ2008/dokumenti/porocilo_o_izidu_dz.pdf (27. marec 2010).
16. *Državni zbor RS*. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/> (25. marec 2010).
17. --- 1995. *Državni zbor RS v II. mandatnem obdobju*. Ljubljana: Državni zbor RS. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/typo3conf/ext/acts/pi1/acts/getfile.php?cat=p&id=1704771> (26. marec 2010).
18. --- 1996. *Državni zbor RS v I. mandatnem obdobju 1992–1996*. Ljubljana: Državni zbor RS. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/typo3conf/ext/acts/pi1/acts/getfile.php?cat=p&id=1704770> (26. marec 2010).
19. --- 2000. *Poročilo o delu Državnega zbora RS v mandatu 1996–2000*. Ljubljana: Državni zbor RS. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/typo3conf/ext/acts/pi1/acts/getfile.php?cat=p&id=1704790> (26. marec 2010).
20. --- 2001. *Državni zbor RS v III. mandatnem obdobju*. Ljubljana: Državni zbor RS. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/typo3conf/ext/acts/pi1/acts/getfile.php?cat=p&id=1704772>
21. ---2002. *Državni zbor 1992–2002*. Ljubljana: Državni zbor RS. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/typo3conf/ext/acts/pi1/acts/getfile.php?cat=p&id=1704768> (25. marec 2010).
22. --- 2004. *Poročilo o delu Državnega zbora RS v mandatu 2000–2004*. Ljubljana: Državni zbor RS. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/typo3conf/ext/acts/pi1/acts/getfile.php?cat=p&id=1704792> (26. marec 2010).
23. --- 2005. *Državni zbor Republike Slovenije v IV. mandatnem obdobju 2004–2008*. Ljubljana: Državni zbor RS. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/typo3conf/ext/acts/pi1/acts/getfile.php?cat=p&id=170469> (26. marec 2010).
24. --- 2007. *Državni zbor 1992–2007*. Ljubljana: Državni zbor RS. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/typo3conf/ext/acts/pi1/acts/getfile.php?cat=p&id=1704767> (26. marec 2010).
25. Etzioni-Halevy, Eva. 1993. *The elite connection: Problems and potential of western democracy*. Cambridge: Polity press.
26. Eulau, Heinz. 1976. Elite Analysis and Democratic Theory: The Contribution of Harold D. Lasswell. V *Elite recruitment in democratic polities: comparative studies across nations*, ur. Heinz Eulau in Moshe M. Czudnowski, 7–28. New York: John Wiley and Sons.

27. Ferfila, Bogomil. 2009. *Primerjalne politike v sodobnem svetu. Aplikativno-empirični del: Razvite države sveta*. Ljubljana: FDV.
28. Grad, Franc, Igor Kaučič, Ciril Ribičič in Ivan Kristan. 1996. *Državna ureditev Slovenije*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
29. Grad, Franc, Marko Golobič in Pavle Svete. 2000. *Predpisi o volitvah v Državni zbor*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
30. Grad, Franc. 2004. *Volitve in volilni sistem*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
31. Haralambos, Michael in Martin Holborn. 1999. *Sociologija. Teme in pogledi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
32. Higley, John. 2003. Prevlada nasilja: Busheva elita in ameriška demokracija po 11/9/2001. *Družboslovne razprave* 19 (42): 79–93.
33. Hribar, Saša. 2004. *Primerjava meril za cirkulacijo elit pri klasikih elitnih študij*. Ljubljana: FDV. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Hribar-Sasa.PDF> (25. marec 2010).
34. Kaučič, Igor in Franc Grad. 2003. *Ustavna ureditev Slovenije*. Ljubljana: GV Založba.
35. Kranjc, Stane. 1991. Stranke in parlament. V *Parlamentarizem: dileme in perspektive*, ur. Stane Kranjc in Berni Strmčnik, 81–92. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
36. Kravcar, Tjaša. 2009. *Ruske politične elite*. Ljubljana: FDV. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/kravcar-tjasa.pdf> (25. marec 2010).
37. Lukšič, Igor. 1994. (Ne)strankarstvo na Slovenskem. V *Stranke in strankarstvo. Zbornik referatov*, ur. Igor Lukšič, 23–33. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
38. Machiavelli, Nicolo. 1966. *Vladar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
39. Mills, C. Wright. 1965. *Elita oblasti*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
40. Norton, Philip. 1993. *Does parliament matter*. London: Harvester Wheatsheaf.
41. Országos Választási Iroda. Dostopno prek: <http://www.valasztas.hu/> (4. april 2010).
42. Parry, Geraint. 2005. *Political elites*. Oxford: European consortium for political research press.
43. Platon. 1976. *Država*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
44. *Poslanecká sněmovna*. Dostopno prek: <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw> (5. april 2010).
45. Postolović, Dušica. 2003. *Slovenska politična elita v tranziciji*. Ljubljana: FDV. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Postolovic-Dusica.PDF> (25. marec 2010).
46. Prunk, Janko. 2002a. *Kratka zgodovina Slovenije*. Ljubljana: Založba Grad.

47. --- 2002b. Primerjava političnega razvoja v Sloveniji in Hrvaški 1990–2000. V *Parlamentarne volitve 2000*, ur. Danica Fink Hafner in Tomaž Boh, 135–161. Ljubljana: FDV.
48. Prunk, Janko, Cirila Toplak in Marjeta Hočevvar. 2006. *Parlamentarna izkušnja Slovencev*. Ljubljana: FDV.
49. Rupnik, Janko, Rafael Cijan in Božo Grafenauer. 1996. *Ustavno pravo Republike Slovenije*. Maribor: Studio Linea.
50. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Dostopno prek: <http://www.sejm.gov.pl/> (6. april 2010).
51. Srdić, Milutin. 1975. *Politička enciklopedija*. Beograd: Savremena administracija.
52. Sruk, Vladimir. 1995. *Leksikon politike*. Maribor: Založba obzorja Maribor.
53. *Startsida – Riksdagen*. Dostopno prek: <http://www.riksdagen.se/> (15. april 2010).
54. Tizaj, Damjana. 1998. *Pomen elit za razvoj sodobnih družb*. Ljubljana: FDV.
55. Tomšič, Matevž. 1999. *Oblikovanje političnih elit v postsocialističnih družbah*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
56. --- 2006. Kulturne značilnosti slovenskih elit v luči evropskih integracijskih procesov. *Družboslovne razprave* 22 (51): 73–91.
57. --- 2008. *Elite v tranziciji*. Nova Gorica: Fakulteta za uporabne družbene študije.
58. Toplak, Jurij. 2000. *Volilni sistem in oblikovanje volilnih enot*. Ljubljana: Nova Revija.
59. Toš, Niko. 2007. Potek demokratične institucionalizacije: zaupanje v institucije sistema. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/e-dokumenti/Zaupanje_v_institucije_2007.pdf (25. april 2010)
60. UK Parliament. 2009. *The House of Commons*. Dostopno prek: <http://www.parliament.uk/> (20. april 2010).
61. --- 2009. The House of Lords. Dostopno prek: <http://www.parliament.uk/> (20. april 2010).
62. *Ustava Republike Slovenije*. 2007. Šesta, dopolnjena izdaja. Ljubljana: GV Založba.
63. *Valmyndigheten*. Dostopno prek: <http://www.val.se/> (15. april 2010).
64. Vasović, Vučina. 1991. Parlamentarizem in demokracija. V *Parlamentarizem: dileme in perspektive*, ur. Stane Kranjc in Berni Strmčnik, 14–37. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
65. Verbinc, France. 1971. *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

66. Wikipedia. 2002. *List of members of the Riksdag, 2002–2006*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_members_of_the_Riksdag,_2002-2006 (15. april 2010).
67. --- 2005. *List of Sejm members (2005–2017)*. Dostopno prek: [http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Sejm_members_\(2005%E2%80%932017\)](http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Sejm_members_(2005%E2%80%932017)) (8. april 2010).
68. --- 2007. *List of Sejm members (2007–2011)*. Dostopno prek: [http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Sejm_members_\(2007%E2%80%932011\)](http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Sejm_members_(2007%E2%80%932011)) (8. april 2010).
69. --- 2008. *Državnozbornske volitve v Sloveniji 2008*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Dr%C5%BEavnozbornske_volitve_v_Sloveniji_2008 (10. april 2010).
70. --- 2010. United Kingdom general elections. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/United_Kingdom_general_elections (12. april 2010).
71. Zajc, Drago. 1991. Politika modernizacija in transformacija slovenskega parlamenta. V *Parlamentarizem: dileme in perspektive*, ur. Stane Kranjc in Berni Strmčnik, 157–167. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
72. --- 1994. Koalicije v Sloveniji. V *Stranke in strankarstvo. Zbornik referatov*, ur. Igor Lukšič, 73–81. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
73. --- 2000a. *Parlamentarno odločanje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
74. --- 2000b. Slovenski parlamentarizem in učinkovitost slovenskega parlamenta. V *Razvoj slovenskega parlamentarizma. Kolokvij ob 10. obletnici parlamentarizma v Sloveniji. Zbornik referatov, koreferatov in razprav*, ur. Tatjana Krašovec, 93–114. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
75. --- 2000c. Institucionalna konsolidacija novih parlamentov v Srednji Evropi in Sloveniji. V *Demokratski prehodi I. Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami*, ur. Danica Fink-Hafner in Miro Haček, 135–155. Ljubljana: FDV.
76. --- 2002. Četrte demokratične volitve v Sloveniji in tretje volitve v Državni zbor Republike Slovenije leta 2002. V *Parlamentarne volitve 2000*, ur. Danica Fink Hafner in Tomaž Boh, 71–92. Ljubljana: FDV.
77. --- 2004. *Razvoj parlamentarizma*. Ljubljana: FDV.
78. --- 2009. *Sodobni parlamentarizem in proces zakonodajnega odločanja (s posebnim poudarkom na Državnem zboru RS)*. Ljubljana: FDV.

79. Zidarič, Uroš. 2003. *Teoretska opredelitev (političnih in ekonomskih) elit pri različnih avtorjih*. Ljubljana: FDV. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Zidaric-Uros.PDF> (25. marec 2010).
80. Žagar, Mitja. 1996. Parlamenti v demokratičnem procesu: demokratizacija v Sloveniji in drugih Srednje in Vzhodno evropskih državah. V *Slovenski parlament – izkušnje in perspektive: zbornik referatov*, ur. Marjan Brezovšek, 103–118. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
81. Živkovič, Katarina. 2008. *George Orwell: 1984–2007*. Ljubljana: FDV.

PRILOGE

Priloga A: Intervju z dr. Matevžem Tomšičem

Po predhodnem dogovoru sem preko elektronske pošte opravil intervju z dr. Matevžem Tomšičem. Dr. Matevž Tomšič je sociolog, ki se od začetka svoje profesionalne kariere ukvarja z elitami. Magistriral je na temo oblikovanja političnih elit v postsocialističnih družbah, napisal vrsto člankov na temo elit, leta 2008 pa izdal delo *Elite v tranziciji*. V diplomskem delu sem poleg intervjuja kot vir uporabil tudi tri njegova dela.

1. Kaj si predstavljate pod pojmom parlamentarna elita?

Če bi jo opredelili pozicijsko, bi lahko rekli, da gre za vrh izvršilne veje oblasti, se pravi za tiste parlamentarne predstavnike, ki zasedajo ključne pozicije v tej instituciji: vodstvo parlamenta, predsedniki poslanskih skupin, predsedniki parlamentarnih odborov in komisij. Vendar pa je to definicijo mogoče razširiti v smislu, da se parlamentarno elito opredeli kot tiste posameznike, ki imajo ključno besedo pri sprejemanju odločitev v parlamentu. Tako lahko sem prištejemo tudi tiste parlametarce, ki nimajo nekih funkcij, a nastopajo kot sive eminence. Gremo pa lahko še naprej, tako da opredelitvi parlamentarne elite priključimo še bolj kvalitativne kriterije, v smislu znanja in kompetenc posameznikov pri oblikovanju politik, se pravi, da sem priključimo tiste parlametarce, ki posedujejo te kompetence.

2. Menite, da v Sloveniji že obstaja parlamentarna elita?

V prvem (pozicije) in drugem smislu (moč) nedvomno obstaja, saj imamo omenjene funkcije. Obstajajo pa tudi razlike v moči in vplivu med parlamentarci. V tretjem smislu (kompetence, kulturni nivo) pa je situacija bolj problematična, kar je posledica pomanjkanja parlamentarne tradicije.

3. Se strinjate s tezo, da predstavljajo najpomembnejši del parlamentarne elite poslanci, ki so izvoljeni večkrat?

Običajno je temu tako. Ti imajo največ izkušenj s političnim delom, ponavadi pa tudi najbolj razširjeno omrežje kontaktov.

4. Se strinjate s tezo, da nižja stopnja rekrutacije političnih elit (večji delež ponovno izvoljenih poslancev v dveh zaporednih mandatih) v zakonodajni veji oblasti prispeva k bolj učinkovitemu in stabilnemu delu parlamenta? Zakaj ja oz. zakaj ne?

Tu gre za vprašanje pravega razmerja. Določena stopnja kontinuitete je tukaj zaželeno, saj vnaša določeno stabilnost, stvari so bolj utečene; vendar pa pretirana reprodukcija parlamentarne sestave vodi v inercijo, rigidnost in pomanjkanje odgovornosti, zato je določen dotok novih ljudi zaželen.

5. Kaj mislite, da so glavne prednosti poslancev, ki so drugič (oz. večkrat) zapored izvoljeni v parlament? Kaj pa slabosti?

Prednosti: izkušnje, poznavanje tematik in postopkov, kontakti z relevantnimi političnimi akterji. Slabosti: izoliranost od okolja, občutje nenadomestljivosti in samozadostnosti, neodzivnost za impulze iz okolja.

6. Je po vašem mnenju dobro, da je parlamentarna elita v državi dobro razvita in da se večina poslancev ne menja iz mandata v mandat?

Kot rečeno, potrebno je določeno ravnovesje med reprodukcijo in cirkulacijo parlamentarnih elit. Vendar še bolj kot sama dinamika menjav znotraj parlamentarne elite je pomembna usposobljenost tistih, ki so njeni člani.

7. V Sloveniji smo priča nizkemu deležu ponovno izvoljenih poslancev (v mandatih 2004–2008 ter 2008–2012 se ta delež giblje okrog 45%) v primerjavi z državami Zahodne Evrope (Anglija okrog 80%, Nemčija okrog 70%, ipd.). Delež je nižji tudi v primerjavi z nekaterimi državami Srednje Evrope (Madžarska okrog 70%, Češka okrog 55%, Poljska okrog 60%). Kako to komentirate?

Običajno je višja stopnja reprodukcije parlamentarne sestave v etabliranih demokracijah, kot pa v tistih s krajšo parlamentarno tradicijo. Tam je na eni strani manj fluktuacij znotraj samega strankarskega sistema, na drugi strani pa stranke znajo bolje 'razporediti' svoje ključne

parlamentarne predstavnike. Slovenija je glede tega v povprečju primerljiva z novimi članicami EU.

8. Mislite, da bi se lahko vprašanje rekrutacije političnih elit v zakonodajni veji oblasti raziskovalo tudi v povezavi z volilnim sistemom, pozicije stranke (koalicijska ali opozicijska), volilne udeležbe, ipd.? Kako ocenjujete dosedanje raziskave na tem področju? Jih je dovolj oz. premalo?

Čisto po občutku bi dejal, da večinski sistem bolj spodbuja višjo stopnjo reprodukcije (primer: V. Britanija), saj lahko stranke svoje ključne ljudi kandidirajo v 'varnih' okrajih, tj. tistih, kjer ima večino. Poleg tega večinski sistem teži k vzpostavitvi dvostrankarskega sistema, kar zreducira število realno izvoljivih kandidatov. Vendar je to, se pravi dejavniki, ki vplivajo na rekrutacijo parlamentarne sestave, nekaj, kar bi bilo potrebno bolj natančno raziskati. Raziskav na tem področju je dokaj malo.

Priloga B: Intervju s Francetom Cukjatijem

Po predhodnem dogovoru sem preko elektronske pošte opravil intervju z dolgoletnim poslancem Državnega zbora Republike Slovenije Francetom Cukjatijem. Gospod Cukjati je bil na listi Slovenske demokratske stranke prvič izvoljen leta 2000 ter nato še dvakrat prišel v parlament. V mandatu 2004–2008 je opravljal funkcijo predsednika Državnega zbora RS. Zaradi omenjenih razlogov je več kot dobrodošel sogovornik na temo rekrutacije političnih elit.

1. Kaj si predstavljate pod pojmom parlamentarna elita?

To so poslanke in poslanci, ki imajo največji vpliv na odločitve parlamenta (to je potrjevanje, spreminjanje, dopolnjevanje in zavračanje zakonodajnih in drugih predlogov). To niso vedno najbolj modri, preudarni, razgledani in pokončni poslanci, ampak so tudi tisti, ki znajo pred glasovanjem prepričati druge poslance. Ker pa se v parlamentu glasuje predvsem na podlagi politične pripadnosti in koalicijske discipline, omenjeni poslanci in njihovi argumenti ne pridejo do izraza, zato lahko rečemo, da slovenski parlament nima parlamentarne elite. Ima pa

nekatero poslance, ki so v javnosti bolj zapaženi in jim občinstvo bolj verjame in zaupa. In te bi v prenesenem smislu lahko imenovali elito.

2. Menite, da v Sloveniji že obstaja parlamentarna elita?

V vsakem mandatu se najdejo poslanci, ki izstopajo po prej omenjenih kriterijih (preudarnost, razgledanost, pokončnost) in jih kot take tudi javnost več ali manj sprejema.

3. Se strinjate s tezo, da predstavljajo najpomembnejši del parlamentarne elite poslanci, ki so izvoljeni večkrat?

Večkratna izvolitev ne more biti kriterij za elitnost, kot jo jaz razumem. Na proporcionalnih volitvah, kakršne imamo v Sloveniji, niso vedno izvoljeni najboljši kandidati, ampak predvsem tisti, katerih stranka v javnosti višje kotira. Če bi imeli večinski sistem, bi kakovost kandidata prišla bolj do izraza.

4. Se strinjate s tezo, da nižja stopnja rekrutacije političnih elit (večji delež ponovno izvoljenih poslancev v dveh zaporednih mandatih) v zakonodajni veji oblasti prispeva k bolj učinkovitemu in stabilnemu delu parlamenta? Zakaj ja oz. zakaj ne?

Nobena skrajnost ni dobra. Zagotovo je za učinkovitost in stabilnost parlamenta dobro, če je večina ali vsaj polovica poslancev ponovno izvoljena, po drugi strani pa je vsaka štiri leta dobrodošla tudi osvežitev. Bi si pa lahko želeli, da bi poslanca, ki ponovno kandidira, volivci bolj kritično ocenjevali in če menijo, da je bil v preteklem mandatu slab poslanec, ga ne bi smeli ponovno podpreti, čeprav morda podpirajo stranko, ki ga predlaga.

5. Kaj mislite, da so glavne prednosti poslancev, ki so drugič (oz. večkrat) zapored izvoljeni v parlament? Kaj pa slabosti?

Vsak novo izvoljen poslanec potrebuje kakšno leto, da spozna, kako parlament deluje. In najmanj dve leti, da spozna politično dimenzijo področja, ki se mu s članstvom v delovnih telesih bolje posveti. "Stari" poslanci pa lahko takoj ob nastopu novega mandata učinkovito poprimejo za delo. Na podlagi izkušenj iz prejšnjih mandatov tudi hitro odkrijejo napake in pasti lepo zapakiranih predlogov, ki se zdijo novi, so pa bili morda že v prejšnjem mandatu

predlagani in temeljito obdelani, raztrgani in zavrtnjeni. Prednost novih poslancev pa je morda v tem, da k reševanju starih vprašanj pristopajo bolj sproščeno in manj obremenjeno s starimi stališči.

6. Je po vašem mnenju dobro, da je parlamentarna elita v državi dobro razvita in da se večina poslancev ne menja iz mandata v mandat? Kako dolgo naj bi po Vašem mnenju poslanec opravljal svojo funkcijo?

Najboljši poslanci so dragoceni za državo. So živ arhiv političnih izkušenj in pomenijo kontinuiteto, ki je pomembnejša od vladne kontinuitete. Taki poslanci bi lahko bili vedno znova izvoljeni. Najslabši poslanci pa že v enem mandatu naredijo premalo koristi oziroma preveč škode, da bi se človek veselil njihove ponovne izvolitve. Drugi pa smo nekje vmes. Dva do tri mandate zadostuje! Seveda pa nimamo nobenih objektivnih vatlov za ocenjevanje poslanca, ali dober ali slab.

7. V Sloveniji smo priča nizkemu deležu ponovno izvoljenih poslancev (v mandatih 2004-2008 ter 2008-2012 se ta delež giblje okrog 45%) v primerjavi z državami Zahodne Evrope (Anglija okrog 80%, Nemčija okrog 70%, ipd.). Delež je malo nižji tudi v primerjavi z nekaterimi državami Srednje Evrope (Madžarska okrog 70%, Češka okrog 55%, Poljska okrog 60%). Kako to komentirate?

Ponovna izvolitev zavisi predvsem od tega, ali volivci volijo konkretnega kandidata ali pa stranko. To pomeni, da zavisi od tega, ali imamo proporcionalne ali večinske volitve. Pri večinskih se v drugem krogu soočita dva konkretna kandidata in strankarska pripadnost stopi nekoliko v ozadje. Pri tem postanejo volivci tudi bolj pozorni na kandidatovo držo v prejšnjem ali prejšnjih mandatih. Menim pa, da je dobro, če je vsaj tretjina poslancev novoizvoljenih.

8. Funkcijo poslanca opravljate od volitev leta 2000. Ste se morda že odločili, če boste v prihodnje ponovno kandidirali?

Za zdaj ne razmišljam, da bi ponovno kandidiral. Sicer so pa volitve še zelo daleč.

Priloga C: Intervju z Miranom Potrčem

Po predhodnem dogovoru sem preko elektronske pošte opravil intervju z dolgoletnim poslancem Državnega zbora RSMiranom Potrčem. Gospod Potrč je bil prvič izvoljen leta 1990 (v Družbeno politični zbor takrat tridomne skupščine), funkcijo poslanca pa nepretrgano opravlja še dandanes, kot član poslanske skupine Socialnih demokratov.

1. Kaj si predstavljate pod pojmom parlamentarna elita?

V formalnem smislu so parlamentarna elita poslanci, ki v Državnem zboru opravljajo vodstvene funkcije. Dejansko pa poslanci, ki zaradi vpliva v poslanskih skupinah in strankah pomembno vplivajo na vsebino odločitev Državnega zbora. Dejansko v krog parlamentarne elite ne more soditi poslanec, ki nima pomembne politične kilometrine in ni pomembno prispeval k določenim odločitvam.

2. Menite, da v Sloveniji že obstaja parlamentarna elita?

V omejenem obsegu, da. Vendar pa je javnost ne naznava v pozitivnem smislu, niti enotno ne zaznava njenih članov. Položaj in ugled Državnega zbora ni dovolj velik, da bi ljudje dovolj pozitivno zaznavali vlogo poslancev. Morda so izjema res le redki posamezniki.

3. Se strinjate s tezo, da predstavljajo najpomembnejši del parlamentarne elite poslanci, ki so izvoljeni večkrat?

To je gotovo pomemben kriterij, ne pa edini. Toda nihče, ki nima za seboj več mandatov, kakšne pomembne funkcije in ki ni prepoznan kot nosilec določenih politik, ne more soditi v krog elite.

4. Se strinjate s tezo, da nižja stopnja rekrutacije političnih elit (večji delež ponovno izvoljenih poslancev v dveh zaporednih mandatih) v zakonodajni veji oblasti prispeva k bolj učinkovitemu in stabilnemu delu parlamenta? Zakaj ja oz. zakaj ne?

Na položaj poslancev močno vpliva politika stranke. Pomembno je, kaj je delal doslej - strokovno in politično. Pomembna je njegova izobrazba, pa tudi sposobnosti nastopanja,

povezovanja interesov in podobno. Več izkušenih - večkrat izvoljenih poslancev lahko pomaga h kvalitetnemu delu Državnega zbora. Novo izvoljeni poslanec, brez izkušenj v javnem delovanju, nekaj mesecev sam, brez pomoči kolegov v poslanski skupini, ne more uspešno delovati. V vsaki poslanski skupini, v vsakem odboru, se ve, kdo zastopa stališča in usmerja odločitve. Morda to velja za 1/3 poslancev. Ostali v glavnem le glasujejo ali so aktivni le pri posameznih vprašanjih.

5. Kaj mislite, da so glavne prednosti poslancev, ki so drugič (oz. večkrat) zapored izvoljeni v parlament? Kaj pa slabosti?

Glavne prednosti so izkušnje. Poznavanje tehnologije dela v Državnem zboru. Večji javni vpliv. Poznavanje ljudi, s katerimi lahko preverja predloge in rešitve. Skratka, boljši pogoji za kvalitetno delo. Slabost je lahko le naveličanost ali prepričanje, da že pozna vse probleme in da poglobljanje v možne rešitve ni več potrebno.

6. Je po vašem mnenju dobro, da je parlamentarna elita v državi dobro razvita in da se večina poslancev ne menja iz mandata v mandat? Kako dolgo naj bi po Vašem mnenju poslanec opravljal svojo funkcijo?

Seveda nobeno matematično razmerje ni možno. Vendar bi štel za koristno, da v nobenem mandatu ne bi bilo več kot 1/3 novih poslancev. Od 3 - 5 mandatov pa je optimalen čas za to, da se posamezni poslanec lahko širše javno uveljavi.

7. V Sloveniji smo priča nizkemu deležu ponovno izvoljenih poslancev (v mandatih 2004-2008 ter 2008-2012 se ta delež giblje okrog 45%) v primerjavi z državami Zahodne Evrope (Anglija okrog 80%, Nemcija okrog 70%, ipd.). Delež je malo nižji tudi v primerjavi z nekaterimi državami Srednje Evrope (Madžarska okrog 70%, Češka okrog 55%, Poljska okrog 60%). Kako to komentirate?

Gre za kratkotrajno demokratično tradicijo. Za majhen ugled poslancev in neuveljavljeno parlamentarno elito, pa tudi za velike spremembe v številu poslancev posameznih strank. Če namreč posamezna stranka bistveno poveča število svojih poslancev, bo mnogo tudi novih. Gre pa tudi za to, da objektivno kar pomemben del poslancev niti v lastni stranki, kaj šele v javnosti, ne uživa posebnega ugleda in zato ponovno niso niti kandidirani, kaj šele izvoljeni.

8. Funkcijo poslanca opravljate od prvih demokratičnih volitev dalje. Ste se morda že odločili, če boste v prihodnje ponovno kandidirali?

Da, doslej sem bil izvoljen šest krat, enkrat še v DPZ tridomne skupščine, pet krat v Državnem zboru. Izvoljen sem bil po dveh različnih volilnih sistemih, v treh različnih volilnih okrajih. Pred kandidaturo v letu 1990 sem bil 4 leta (1986–1990) predsednik Skupščine SRS. V vseh naslednjih mandatih sem imel pomembne delovne – ne protokolarne funkcije. Kljub temu sem se že odločil, da ne bom več kandidiral. Delo v slovenskem parlamentu (sistem dela, samo 90 poslancev) terja ne le polno intelektualno, temveč tudi polno fizično kondicijo. V mojih letih se zmanjšuje, izkušnje pa se da uporabiti tudi drugače.